

Afwijzing van Gebaren: Pedagogisch (on)gegrond?

Cursus: Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen (200600042)

Martine Kats, 3671933, Manon Overeem, 3682773, Sharon Veninga, 3795004

Projectgroep 22: Religieuze en levensbeschouwelijke invloeden op pedagogisch handelen.

Docent: Corrie Tijsseling

Datum: 3 juni 2013

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt onze Bachelorthesis over de keuze voor afwijzing van gebaren in het dovenonderwijs in Sint Michielsgestel in de periode 1983 tot 1988. Maanden van hard werken zijn aan dit resultaat vooraf gegaan, meters aan archief hebben we doorgelezen en in het Educatorium hebben we heel wat uren bij elkaar gezeten. Nu is er dan toch een eind gekomen aan deze bachelorthesis en mogen we trots zijn op het resultaat.

Een woord van dank willen we bij dezen richten aan onze begeleidster, Corrie Tijsseling. Ze heeft ons geweldig geholpen door bruikbare tips, opbouwende feedback en snelle reacties op vragen te geven.

Met vriendelijke groeten,

Martine Kats, Manon Overeem en Sharon Veninga

Abstract

The history of deaf education has seen a lot of discussion about whether or not the use of sign language is appropriate. One of the schools that refused the use of sign language is the Institute for the Deaf in St. Michielsgestel, the Netherlands. This article questions whether the IvD based this choice on educational grounds, in the period of 1983 to 1988. This qualitative research approaches three sub-questions that focus on the linguistic, cognitive and social and emotional development of deaf children. A number of important theories regarding these developmental areas have been used to investigate the validity of refusing sign language. This is done through a literature analysis. This is subsequently used as a measuring tool, one that could be used to do a content analysis of texts found in Van Horen Zeggen, a leading magazine for deaf education at the time the institute made this decision. The content analysis showed that none of the predominant developmental theories studied were used to reject the use of sign language at the IvD.

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	2
Abstract	3
Inhoudsopgave	4
1. Theoretische Inleiding	6
1.1 Instituut voor Doven	6
1.2 Taalontwikkeling	6
1.3 De Rol van Gebaren in de Ontwikkeling van Taal	7
1.4 Cognitieve Ontwikkeling en Gebaren	8
1.5 Cognitieve Theorieën	10
1.6 De Invloed van Gebaren op de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling	11
1.7 Sociaal-Emotionele Theorieën	12
1.8 Doel en Relevantie	14
2. Onderzoekopzet	14
2.1 Kwalitatief Onderzoek	14
2.2 Definities Belangrijkste Begrippen uit de Onderzoeksvraag	15
2.3 Beschrijving Populatie Onderzoekseenheden	15
2.4 Dataverzameling	16
2.5 Validiteit en Betrouwbaarheid	16
2.6 Ethische Verantwoording	17
3. Resultaten	17
3.1 Taalontwikkeling	17
3.1.1 Linguistic Interdependence Theory	18
3.1.2 Nativistische benadering	19
3.2 Cognitieve Ontwikkeling	21
3.2.1 Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling	21
3.2.2 Informatieverwerkingstheorie	22
3.3 Sociaal-Emotionele Ontwikkeling	23
3.3.1 Sociale leertheorie van Bandura	24
3.3.2 Sociaal cognitief leermodel van Vygotsky	25
4. Conclusie en Discussie	27
4.1 Taalontwikkeling	28
4.1.1 Linguistic Interdependence Theory	28
4.1.2 Nativistische benadering	29
4.2 Cognitieve Ontwikkeling	30
4.2.1 Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling	30
4.2.2 Informatieverwerkingstheorie	31

4.3 Sociaal-Emotionele Ontwikkeling	31
4.3.1 Sociale leertheorie van Bandura	31
4.3.2 Sociaal cognitief leermodel van Vygotsky	32
4.4 Algemene Conclusie	34
4.5 Algemene Discussie en Aanbevelingen	34
Referenties	36
Bronnenlijst	40
Bijlage: Resultaten Meetinstrument	42

1. Theoretische Inleiding

In deze theoretische inleiding wordt eerst kort de geschiedenis van het dovenonderwijs uiteengezet, waarna vanuit verschillende pedagogische ontwikkelingstheorieën wordt gekeken naar de keuze voor de afwijzing van gebaren op het katholieke Instituut voor Doven in de periode 1983 tot 1988. In het onderzoek wordt geen aandacht gegeven aan de rol van religie, terwijl dit misschien wel een rol kan hebben gespeeld. Andere groepen die ook onderzoek doen naar dit onderwerp, richten zich op de rol van religie, waardoor deze invalshoek wel bekeken wordt. In deze inleiding wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van oudere literatuur. Het is een historisch onderzoek en daarom is het de bedoeling om de theoretische kennis uit de onderzoeksperiode te onderzoeken.

1.1 Instituut voor Doven

In Nederland bestaat sinds 1790 de eerste dovenschool. Na de eerste dovenschool zijn nog vier andere dovenscholen gevolgd (Tijsseling & Tellings, 2009). In dit onderzoek wordt gekeken naar de dovenschool die als tweede in Nederland opgericht werd. Dit was het katholieke Instituut voor Doven (IvD), dat in 1840 in Sint-Michielsgestel is opgericht door priester Martinus van Beek. De reden voor het oprichten van deze school was dat doven onderwezen moesten worden, zodat zij ook de sacramenten konden ontvangen. Er werd onderwezen door middel van een door van Beek zelf ontwikkeld gebarensysteem (Rietveld-van Wingerden, 2003). Gebarensystemen zijn in tegenstelling tot gebarentalen gebaseerd op de grammatica van een gesproken taal (Buyens, 2003). Het IvD wees elke vorm van articulatieoefeningen en spraak af. Het zou teveel tijd vergen en bovendien zouden leerlingen het vergeten in de loop van de tijd (Rietveld-van Wingerden, 2003). Dit bleef het geval totdat in 1907 de nieuwe directeur, priester Adrianus Hermus, pleitte voor de orale methode. De conclusie van de school was dat de cognitieve en sociale capaciteiten en religieuze identiteit van dove kinderen sneller zouden ontwikkelen door te spreken, in plaats van door gebruik te maken van gebaren (Rietveld-van Wingerden, 2003).

In de tweede helft van de twintigste eeuw kwam er in het hele Nederlandse dovenonderwijs een discussie op gang rondom het gebruik van gebaren binnen het onderwijs. Het IvD vond dat oraal lesgeven de beste manier was van dovenonderwijs. Andere mensen en instituten hadden hier, gebaseerd op verschillende pedagogische theorieën, andere meningen over (Rietveld-van Wingerden, 2003).

1.2 Taalontwikkeling

De hersenen van kinderen zijn ervoor gemaakt om taalvermogen te ontwikkelen en om een taal te produceren. Dit proces van taalontwikkeling begint al snel na de

geboorte, wanneer kinderen prikkels vanuit de omgeving oppikken die helpen bij de taalontwikkeling. Bij een horend kind gebeurt dit voornamelijk door middel van auditieve prikkels, terwijl dit bij een doof kind voornamelijk gebeurt door visuele prikkels. Tijdens de eerste jaren van het leven van een kind, leert het kind om op deze wijze zowel verbaal als non-verbaal te communiceren met de omgeving (Conti-Ramsden & Durkin, 2012; Wiertzema & Jansen, 2007). Oomkes (2002) beschrijft communicatie als volgt:

"Communicatie is de uitwisseling van symbolische informatie die plaatsvindt tussen mensen die zich van elkaars onmiddellijke of gemedieerde aanwezigheid bewust zijn. Deze informatie wordt deels bewust, deels onbewust gegeven, ontvangen en geïnterpreteerd" (p. 48).

Hieruit kan worden geconcludeerd dat voordat een kind kan spreken, er al sprake is van communicatie. Zowel gesproken taal als gebarentaal zijn dus een vorm van communicatie en beiden zijn ze onderdeel van de taalontwikkeling van dove kinderen. Binnen het dovenonderwijs moest er een keuze gemaakt worden in de vorm van onderwijs. Zo kon er worden gekozen voor het gebruik van gesproken taal om uiteindelijk zelf spraak te gaan produceren en een andere optie was het gebruik van gebaren als instructiemiddel en als middel om een gesproken taal te leren schrijven (Marschark, Spencer, & Nathan, 2010). Zowel de orale als de manuele methode zijn een erkende vorm van taal. Hierdoor hebben voorstanders en tegenstanders van beide methoden gegronde redenen om te kiezen voor een van de beide manieren.

1.3 De Rol van Gebaren in de Ontwikkeling van Taal

Voorstanders van het gebruik van gebaren in de jaren '80, kunnen hun mening gebaseerd hebben op het standpunt dat Vygotsky innam aan het begin van de twintigste eeuw. In de jaren '20, toen het merendeel van de dovenscholen in Amerika en Europa gebruik maakte van de orale methode, stond ook Vygotsky nog zeer sceptisch tegenover het gebruik van gebaren. Binnen tien jaar stelde hij echter zijn mening bij. Het aanleren van gesproken taal aan dove kinderen zou geen efficiënte manier van lesgeven zijn en gebaren wel. Door middel van gebaren kon de taal zich beter en sneller in het hoofd van het kind ontwikkelen (Zaitseva, Pursglove, & Gregory, 1999).

Eén van de motivaties van tegenstanders van gebaren, is dat ze het belangrijk vinden dat doven in de maatschappij mee kunnen komen door de taal te spreken (Bakker, Noordman, & Rietveld-van Wingerden, 2006). Een oplossing kan zijn om zowel te spreken als gebruik te maken van gebaren, oftewel bilingualisme. Volgens de Linguistic Interdependence Theory (LIT) van Cummins wordt een tweede taal alleen goed aangeleerd wanneer de moedertaal op een goede manier ontwikkeld is. Bij bilingualisme is gebarentaal de moedertaal en de gesproken taal de tweede taal (Cummins, 1979). Voorstanders van het bilingualisme stellen op basis van de LIT dat door het aanleren van gebaren als moedertaal, de gesproken taal als tweede taal gemakkelijker kan worden

aangeleerd. Bij horende mensen is moedertaal een goede basis zijn voor het leren van een tweede taal. Beide talen zijn gebaseerd op gesproken en geschreven taal. Doordat de basisvaardigheden dan al aanwezig zijn, kunnen deze gebruikt worden bij het leren van een tweede taal. Bij doven werkt dit echter niet zo, omdat gebaren niet gebaseerd zijn op gesproken of geschreven taal, maar op beeldende taal. Daarom kan een doof persoon de verworven vaardigheden bij het gebruiken van gebaren niet toepassen bij het aanleren van gesproken taal (Mayer & Wells, 1996). Het is zelfs zo dat een tweede taal bijna nooit zo goed ontwikkeld als de moedertaal (Mayberry, 1993). Volgens de LIT is het dus beter om direct de gesproken taal als moedertaal te leren, in plaats van op basis van al eerder aangeleerde gebaren, zoals dit bij bilingualisme gebruikelijk is.

Een ander argument dat de orale methode ondersteunt, is de nativistische benadering van Chomsky. Chomsky stelt dat elke persoon geboren wordt met een vermogen om taal te leren en te kunnen produceren (Derwing, 1973). Zo spreekt hij voorstanders van het gebruik van gebaren tegen die beweren dat de spreektaal niet gemakkelijk aangeleerd kan worden, zonder deze taal daadwerkelijk te kunnen horen (Brown, 1978). Volgens de nativistische benadering bezit elk mens een aangeboren mechanisme dat de ontwikkeling van taal aanstuurt. Deze ontwikkeling van taal vindt plaats in een gespecialiseerd hersengebied dat volledig op taal gericht is (Newport, 2011). Mensen zijn door het bezitten van dit mechanisme in staat om de structuur van een taal te begrijpen en te leren en kunnen zo strategieën ontwikkelen om een taal te gebruiken (Chomsky, 1967). Voorstanders van gebaren brengen hier tegenin dat het gebruik van gebaren volgens de nativistische benadering juist als basis van het leren van gesproken en geschreven taal gebruikt kan worden. Volgens Klima, Bellugi en Battison (1979) bestaat gebarentaal uit een ruimtelijke grammatica. Chomsky (1970) zegt dat de basis van elke taal een vastgelegde grammatica is. Als kinderen al vroeg de grammaticale structuren van gebaren onder de knie krijgen, zullen ze dit gebruiken als basis voor gesproken en geschreven taal (Ghesquire & Maes, 1996). De bovenstaande omschreven LIT van Cummins spreekt dit echter weer tegen.

Er kan gesteld worden dat het doveninstituut in Sint-Michielsgestel op basis van op dat moment actuele taaltheorieën de keuze voor de orale methode kan hebben gemaakt. Om te onderzoeken welke taaltheorieën in de praktijk daadwerkelijk toegepast zijn, is volgende deelvraag geformuleerd: "Was in de periode 1983-1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan doven op het Instituut voor Doven gebaseerd op actuele theorieën over taalontwikkeling?"

1.4 Cognitieve Ontwikkeling en Gebaren

Vanaf het moment dat kinderen geboren worden, beginnen ze zich zowel lichamelijk als intellectueel te ontwikkelen. De verandering in intellectuele activiteiten

wordt de cognitieve ontwikkeling genoemd. Ontwikkelingspsychologen doen onderzoek naar hoe kinderen precies denken en hoe dit zich ontwikkelt (Zimbardo, Weber, & Johnson, 2006). Zowel voor- als tegenstanders van het gebruik van gebaren in het dovenonderwijs konden de cognitieve ontwikkeling van het kind gebruiken als argument voor hun standpunt.

In het artikel van Freeman (1976) wordt gesproken over het totale communicatie perspectief. Dit houdt in dat er gebruik wordt gemaakt van zowel gesproken taal als van gebaren. Hierbij werd verder ook gebruik gemaakt van alles wat hielp in de communicatie, zoals plaatjes, symbolen en tekeningen. Ook moest de familie gebaren leren zodat het kind gebruik kan maken van sociaal leren, waardoor de cognitieve ontwikkeling ook gestimuleerd wordt. Voorstanders van het totale communicatie perspectief vinden het goed voor dove kinderen om in een klas te zitten met alleen dove kinderen. Het argument dat hiervoor is gebruikt, is dat kinderen dan deel gaan uitmaken van de dovengemeenschap. Dit houdt in dat doven samen een gemeenschap vormen. Hoewel een tolk nodig zal zijn in de communicatie met horenden, betekent dit niet dat het gebruik van gebaren leidt tot minder cognitief succes. Spraak en liplezen zijn namelijk niet per se voorwaarden voor een goede cognitieve ontwikkeling (Furth, 1973). Taal is niet van invloed op de cognitieve ontwikkeling, dit zijn onafhankelijke processen. Hiermee wordt bedoeld dat het er niet van afhangt welke taal er wordt gebruikt of er een goede cognitieve ontwikkeling ontstaat (Furth, 1964). Ook zorgt het gebruik van gebaren er niet voor dat spraak en liplezen verhinderd wordt. Gebaren zorgen juist voor een basis, waardoor spraak en liplezen ook geleerd kunnen worden (Freeman, 1976).

In de studie van Newell (1978) komt naar voren dat het voor de cognitieve ontwikkeling van belang is om instructies te geven door een samenwerking van gebaren en gesproken taal. Dit wordt in dit onderzoek de simultane communicatie genoemd en komt ongeveer overeen met totale communicatie perspectief. Bij simultane communicatie gaat het om gelijktijdig spreken en gebaren. De cognitieve resultaten van kinderen die instructies kregen volgens simultane communicatie zijn significant beter dan wanneer dove kinderen onderwezen worden door middel van alleen gesproken taal of door gebaren. Dit wordt deels bevestigd in onderzoek van Caccamise (1978). Hierin is genoemd dat zowel gebaren als simultane communicatie een positieve impact heeft op de ontwikkeling van allerlei cognitieve gebieden waaronder op schoolprestaties.

Naast deze bewijzen voor een positief effect van gebaren, zij het met orale methoden ernaast, wordt er echter ook gesproken over nadelen van gebaren. De studie van Raviv, Sharan en Strauss (1973) laat zien dat kinderen op een dovenschool waar uitsluitend gebruik wordt gemaakt van de orale methode en onderling van gebaren, minder ver zijn in hun cognitieve ontwikkeling dan dove kinderen die naar school gaan met horende kinderen. De verklaring hiervoor is dat de kinderen die met horende

kinderen omgingen, gedwongen waren gebruik te maken van orale communicatie. Kinderen op een dovenschool communiceerden daarentegen onderling door gebaren. Ook zorgen gebaren er volgens het orale perspectief voor dat doven gedwongen worden in hun eigen subcultuur te leven. Hierdoor kan de cognitieve ontwikkeling minder makkelijk door horenden gestimuleerd worden (Freeman, 1976).

1.5 Cognitieve Theorieën

Een belangrijke theorie als het om cognitieve ontwikkeling gaat, is Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling. Deze theorie wordt ook wel een stadiatheorie genoemd vanwege de stadia waardoor volgens hem de cognitieve ontwikkeling verloopt (Feldman, 2004). Er zijn vier ontwikkelingsstadia die elk hun eigen kenmerken en vaardigheden hebben. Deze stadia zijn de sensomotorische fase, de pre operationele fase, de concreet operationele fase en de formeel operationele fase. Uit onderzoek van Kelman (2001) blijkt dat ook dove kinderen door deze stadia gaan. Kenmerkend aan de theorie van Piaget is dat hij intellectuele activiteiten zag als basisfuncties voor het kind om zich aan de omgeving aan te passen. Cognities zijn gestructureerd in schema's en kunnen complexer worden door assimilatie en accommodatie. Dit houdt respectievelijk in, nieuwe informatie in bestaande schema's integreren en bestaande schema's aan nieuwe informatie aanpassen. Taal speelt een belangrijke rol in de theorie van Piaget. Hij noemt dat dit in de pre operationele fase ontstaat en dat het ervoor zorgt dat kinderen bij de 'taalgemeenschap' gaan horen omdat het van belang is om te communiceren met anderen (Feldman, 2004).

De informatieverwerkingstheorie is in tegenstelling tot de theorie van Piaget geen stadiatheorie. Ontwikkeling verloopt volgens deze theorie volgens een continu proces (Shaffer, 2009). Ook wordt in deze theorie het brein vergeleken met een computer waarbij het is opgedeeld in drie componenten: het sensorische brein, het werkgeheugen en het lange termijngeheugen. De cognitieve ontwikkeling is beschreven als een rijping van het geheugen. De rol van taal in deze theorie is niet duidelijk. Wel wordt genoemd dat taal voorkomt dat er misverstanden ontstaan over zaken, hieruit blijkt echter niet of taal een rol speelt in de theorie (Newell, Shaw & Simon, 1958).

Ook de Core Knowledge Perspective is een belangrijk perspectief op de cognitieve ontwikkeling. Dit is een evolutionair perspectief op cognitie dat stelt dat elk individu geboren wordt met basiskennis die belangrijk is voor overleven (Spelke & Kinzler, 2007). Een kind wordt niet blanco geboren, maar heeft bij de geboorte al een set met basissystemen die door natuurlijke selectie zijn doorgegeven (Bjorklund, 2005). Het begrip 'taal' is belangrijk in deze theorie. Zo noemt het dat kinderen een aangeboren taalgevoeligheid hebben en dat zij ook periodes in hun leven hebben waarin zij het best een taal kunnen leren (Spelke & Kinzler, 2007).

Er kan gezegd worden dat de meningen over het de rol van gebaren in de cognitieve ontwikkeling uiteenlopen. De keuze van het IvD om gebaren af te wijzen, kan met verschillende cognitieve ontwikkelingstheorieën te maken hebben. De deelvraag die uit deze theoretische inleiding voortvloeit is: "Was in de periode 1983-1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan doven op het Instituut voor Doven gebaseerd op actuele theorieën over cognitieve ontwikkeling?"

1.6 De Invloed van Gebaren op de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling

De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen draait om het ontwikkelen van een eigen persoonlijkheid in overleg met de sociale context waar het kind in opgroeit en het omgaan met deze sociale context (Zimbardo, Weber, & Johnson, 2006). Andere gebieden van ontwikkeling, de cognitieve, morele, motorische en taal- ontwikkeling, hebben veel invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Als een kind namelijk problemen heeft op één van deze gebieden, kan dit invloed hebben op de manier waarop anderen met het kind omgaan. Dit heeft gevolgen voor de manier waarop een kind zich op sociaal-emotioneel gebied ontwikkelt (Collot d'Escury-Koenings et al., 1997). Omdat de sociaal-emotionele ontwikkeling raakvlakken heeft met de ontwikkeling van taal, werd het als argument gebruikt in de discussie rondom het gebruik van gebaren in het dovenonderwijs.

Voorstanders van het gebruik van gebaren gebruiken de sociaal- emotionele ontwikkeling als argument voor het gebruik van gebaren. Het is van belang dat er goede vroege communicatie is tussen ouders en kind. Hierbij gaat het niet zozeer om de vorm van de interactie, dus of dat gebeurt door te spreken of door gebaren, maar om de kwaliteit van de communicatie (Baker, Van den Bogaerde, Pfau & Schermer, 2008). Uit onderzoeken blijkt dat de kwaliteit van de communicatie omhoog gaat met het gebruik van Totale Communicatie (Greenberg, 1980). Dit is een methode die het gebruik van spraak combineert met gebaren, vingerspellen en pantomime. Vingerspellen is spellen van woorden door middel van het handalfabet. Voor elke letter is er een handgebaar. Het goed kunnen communiceren met de moeder is positief gerelateerd aan de onafhankelijkheid van het kind en aan een betere band met de moeder (Goss, 1970). Daarnaast is gevonden dat door het gebruik van alleen de orale methode een gebrek kan ontstaan aan voldoende sociale interactie. Het gebrek daaraan staat in verband met meer gedragsproblemen en lagere schoolresultaten (Greenberg, 1980). Belangrijk is dat ook de familie van het dove kind gebaren leert, zodat het kind niet jarenlang een vreemdeling voor zijn eigen familie blijft (Freeman, 1976).

Naast de voorstanders gebruiken de tegenstanders van gebaren ook de sociaal-emotionele ontwikkeling als argument voor hun standpunt. Zij stellen dat dove kinderen door het aanleren van gebaren worden afgescheiden van hun familie en van de

maatschappij. Het merendeel van de bevolking gebruikt immers geen gebaren. Ook kan het gebruik van gebaren het verwerven van spraak in de weg staan. Doordat dove kinderen door gebaren gesegregeerd worden van de maatschappij is dat ook slecht voor hun sociaal en emotionele ontwikkeling. Ze kunnen met de meeste mensen geen sociale interacties hebben en hebben dus ook niet de kans om dat voldoende te leren (Freeman, 1976). Myklebust (1964) zegt ook dat dove kinderen van de buitenwereld worden afgesloten. Het kind kan niet goed met zijn ouders of andere volwassenen communiceren die geen gebaren kunnen. Dit communiceren is belangrijk omdat hierdoor kinderen zich attitudes, meningen en gevoelens eigen kunnen maken. Als dit niet gebeurt kan dit negatieve invloed hebben op de persoonlijkheidsontwikkeling. Verder schrijft Goldfarb (1945) over de moeilijkheden die dove kinderen kunnen hebben met de persoonlijkheidsontwikkeling. Een kind kan zich moeilijk identificeren met ouders wanneer ze een andere taal spreken. Door dit gebrek aan communicatie en identificatie is er een grote kans dat er problemen ontstaan in de ontwikkeling van de persoonlijkheid.

1.7 Sociaal-Emotionele Theorieën

Er zijn verschillende theorieën die gebruikt kunnen worden voor de onderbouwing van een communicatiemethode voor dove kinderen. Eén van deze theorieën is de sociale leertheorie. De sociale leertheorie van Bandura stelt dat een kind door het observeren van het handelen van anderen en de consequenties daarvan, kan leren hoe het moet handelen in bepaalde situaties. Ook leert het kind de risico's inschatten van dat handelen (Vogel-Walcutt, Schatschneider & Bowers, 2011). Ouders hebben vaak moeite met het communiceren met hun dove kind (Koester & Meadow-Orlans, 1990). Om de context te begrijpen van het handelen van volwassenen is taal echter van belang. Hiervoor is het van belang dat de ouders en anderen om het kind heen goed kunnen communiceren met het kind. Aangezien ouders vaak onvoldoende kennis hebben om vloeiend in gebaren te communiceren, zullen ze dit nog vaak sprekend doen. Het dove kind, dat met gebaren communiceert, zal moeite hebben dit adequaat te observeren en imiteren.

Een andere theorie die gebruikt kan worden, is de Theory of Mind (ToM). ToM is de mogelijkheid om te begrijpen dat anderen ook gedachtes, kennis, intenties, verlangens en overtuigingen hebben die anders kunnen zijn dan die van jezelf (Levrez, Bourdin, Le Driant, Forgeot & Vandromme, 2012). Ook gaat dit om het begrip dat deze gedachtes en verlangens ten grondslag liggen aan het gedrag van anderen (Miller, 2006). Taal is hierbij van groot belang. Vooral vroege sociale interactie en vroeg in aanraking komen met sociale situaties (Van Staden, 2010). Des te meer volwassenen gesprekken hebben met kinderen, des te meer kinderen hen gaan zien als mensen met intenties en gedachtes, en hoe beter de ToM ontwikkeling verloopt (Ontai & Thomson, 2008). De meeste volwassenen om het dove kind heen, zoals de ouders, kunnen niet

vloeiend gebaren. Zij kunnen dus beter met hun kind communiceren in gesproken taal en zo zou het kind meer vroege interactie ervaren. Deze theorie was toen redelijk nieuw en het is niet duidelijk of deze theorie al bekend was bij de dovenscholen. Wel is er bekend dat er in die tijd onderzoek werd gedaan naar hoe ToM werkte bij autistische kinderen (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985).

Ten slotte kan ook de theorie van Vygotsky, het sociaal cognitief leermodel, beschouwd worden. Vygotsky ontwikkelde zijn theorie in de jaren '30 van de vorige eeuw, in de jaren '60 is een deel van zijn werk in het Engels vertaald (Van Beemen, 1995). Vygotsky benadrukte het belang van sociale interacties en cultuur voor de ontwikkeling van een kind. Met het woord cultuur bedoelde Vygotsky de gebruiken van een groep mensen die leven in een bepaalde tijd en hun intellectuele, materiële en artistieke geschiedenis. Hij erkende de theorie van Piaget en het rijpingsmechanisme dat in zijn theorie voorkomt. Maar voor een goede ontwikkeling heeft een kind ook de gereedschappen nodig die zijn cultuur heeft ontwikkeld, zoals taal, numerieke systemen, schrift en wetenschappelijke concepten (Crain, 2000). De sociale contacten van een kind zorgen ervoor dat hij in contact komt met verschillende intellectuele vaardigheden. Verder geven sociale contacten ook een context waarin het kind deze vaardigheden kan leren (Henderson, 1986; John-Steiner & Mahn, 1996). Taal is hierbij het belangrijkste middel waarmee volwassenen een kind helpen te communiceren (Crain, 2000). Later wordt taal en spreken steeds belangrijker als sturingsmechanisme voor het denken (Van Beemen, 1995). Jonge kinderen, tot ongeveer 6 jaar, praten vaak in zichzelf, dit heet egocentrische spraak. Ze doen dit om problemen op te lossen en wat ze zeggen laat hun denkproces zien (Cohen, 2002). Als kinderen ouder zijn, houden ze hiermee op. Ze leren dan spraak internaliseren. Dit betekent dat wanneer een kind uitleg krijgt van een volwassene, hij zich deze instructies eigen maakt. Als het kind later de taak zelfstandig gaat uitvoeren, kan hij de instructies via innerlijke spraak aan zichzelf vertellen. Dit proces heet sociogenese (Van Beemen, 1995). Innerlijke spraak is de basis van het denken op een volwassen manier (Cain, 2000). Een ander voorbeeld van hoe sociale interactie helpt bij cognitieve ontwikkeling, is de zone van de naaste ontwikkeling (ZNO). ZNO is de afstand tussen het feitelijke ontwikkelingsniveau en het potentiële ontwikkelingsniveau. Het feitelijke ontwikkelingsniveau zijn de probleemoplossende taken die het kind zelfstandig uit kan voeren. Het potentiële ontwikkelingsniveau zijn de probleemoplossende taken die het kind kan doen onder volwassen begeleiding (Henderson, 1986). Resumerend is er in de theorie van Vygotsky eerst sociale ontwikkeling en sociale interactie nodig voor de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden zoals taal en denken. Verder is er taal nodig om het ontwikkelen van het denken goed te ontwikkelen. Hierbij gaat het om gesproken taal.

Er kan gezegd worden dat er in de onderzochte periode verschillende theorieën actueel waren over de relatie tussen taal en de sociaal- emotionele ontwikkeling. De deelvraag die uit deze inleiding voortvloeit is: "Was in de periode 1983-1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan doven op het Instituut voor Doven gebaseerd op actuele theorieën over sociaal-emotionele ontwikkeling?" Omdat het bij de theorie over ToM niet duidelijk is of deze al gebruikt werd in de tijd die onderzocht wordt, wordt deze theorie niet meegenomen in het onderzoek. De theorie van Bandura en de theorie van Vygotsky zullen beide wel gebruikt worden.

1.8 Doel en Relevantie

Het doel van dit onderzoek is te onderzoeken op basis van welke argumenten het IVD de keuze heeft gemaakt voor het gebruik van de orale methode binnen het onderwijs aan dove kinderen. Voor de wetenschap is het relevant dat er meer kennis komt over het vraagstuk rondom de keuze voor de orale of manuele methode op het IVD. De hierin gemaakte keuze is wel bekend, maar er bestaat nog weinig inzicht in de redenen hiervoor. Door het onderzoek is de verwachting dat hier meer duidelijkheid over komt, waardoor de ontwikkelingsgeschiedenis van het pedagogisch gedachtengoed binnen het dovenonderwijs nog meer in kaart gebracht wordt. Er wordt daarom naar een antwoord op de volgende onderzoeksvraag gezocht: "Op welke pedagogische gronden baseerde het Instituut voor Doven in de periode 1983 tot 1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan dove kinderen?" Om tot een antwoord op deze vraag te komen, wordt gekeken naar argumentatie vanuit de taalontwikkeling, cognitieve ontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling. Het onderzoek is niet alleen interessant voor het dovenonderwijs, maar ook voor de pedagogiek in het algemeen. Er kan zichtbaar worden dat dezelfde wetenschappelijke inzichten kunnen leiden tot verschillende keuzes. Dit gegeven is interessant voor maatschappelijke discussies over onderwijskundige en pedagogische onderwerpen.

2. Onderzoeksopzet

2.1 Kwalitatief Onderzoek

Er is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet. Dit is gedaan door middel van een exploratief design waarmee de data is verkend om een antwoord op de onderzoeksvraag te vinden. Het doel van een dergelijk design is om te verkennen welke redenen er bestaan voor de afwijzing van gebarentaal door het IVD. Er is gebruik gemaakt van inhoudsanalyse op tekstmateriaal. Het doel hiervan was om meningen en opvattingen te reconstrueren, waarna er een theorie zou worden gevormd over de redenen van de afwijzing van gebarentaal (Robson, 2002). Er is onderzocht op welke gronden het IVD in de periode 1983-1988 het gebruik van gebaren afwees.

2.2 Definities Belangrijkste Begrippen uit de Onderzoeksvraag

Er zijn verschillende begrippen genoemd in de onderzoeksvraag. Het IVD, gebaren, doven en cognitieve, taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling zijn de begrippen die hieronder worden uitgelegd. Het IVD is een katholieke dovenschool die in 1840 is opgericht. De oprichter is priester Martinus van Beek en de school staat in Sint-Michielsgestel, in Noord-Brabant. Met gebaren wordt niet de Nederlandse Gebarentaal (NGT) bedoeld, aangezien deze in de jaren '80 nog niet bestond (Rietveld-van Wingerden, 2003). Er wordt wel een gebarensysteem bedoeld, een communicatievorm waarin gebaren een belangrijke rol spelen, maar waarbij de grammaticale regels van een gesproken taal gebruikt worden. Dit in tegenstelling tot gebarentalen, deze hebben een eigen grammatica en syntaxis. Doof verwijst hier naar de medische betekenis, een gehoorverlies vanaf 90 dB. Hierbij zijn twee groepen te onderscheiden. Allereerst prelinguale doven, deze doven zijn voor hun derde levensjaar doof geworden. Ten tweede postlinguale doven, zij zijn na hun derde levensjaar doof geworden. Er is verder nog een culturele betekenis van het woord doof. Dit wordt geschreven als 'Doof' en omvat de mensen die tot de dovencultuur behoren. In dit onderzoek is echter gekeken naar doven volgens de medische definitie (Hallahan, Kaufman & Pullen, 2011). Tenslotte worden drie verschillende ontwikkelingsgebieden uitgelegd. Cognitieve ontwikkeling verwijst naar de leeftijdsgerelateerde veranderingen die plaatsvinden in mentale activiteiten. Taalontwikkeling verwijst naar de manier waarop mensen een taal verwerven. Taal is een communicatiesysteem dat niet alleen door middel van geluiden, maar ook door middel van gebaren kan worden overgebracht. Bij de sociaal-emotionele ontwikkeling verwijst sociaal gedrag naar de interacties van mensen met elkaar en het emotionele gedrag verwijst naar het begrijpen, controleren en uiten van emoties (Shaffer, 2009).

2.3 Beschrijving Populatie Onderzoekseenheden

De onderzoekseenheden die zijn gebruikt, zijn de jaargangen 24 tot en met 29 (1983-1988) van het tijdschrift Van Horen Zeggen, het tijdschrift van de Vereniging ter bevordering van het onderwijs aan doven in Nederland (VEDON) en de Nederlandse Vereniging ter bevordering van het onderwijs aan slechthorende kinderen en kinderen met spraak-/ taalmoelijkheden (VeBOSS). Het tijdschrift wordt sinds 1960 uitgegeven. Per jaar komen er vier edities van het tijdschrift uit. Alle 24 edities van de jaargangen 24 tot en met 29 zijn gebruikt om een compleet beeld van de discussie te krijgen. In een kort vooronderzoek is duidelijk geworden dat de discussie over het gebruik van gebaren op dovenscholen na 1983 op gang kwam. Gezien het tijdsbestek is er gekozen voor onderzoek over een periode van vijf jaar, dus van 1983 tot 1988. Deze keuze is gemaakt

zodat de hoeveelheid literatuur het nog mogelijk maakt om grondig te analyseren. De eindredactie van het tijdschrift wisselde tussen de verschillende dovenscholen in Nederland en in de gekozen periode lag de eindredactie van het tijdschrift bij priester. N. Smulders van het IVD. De inhoud van het tijdschrift werd echter vanuit verschillende denkrichtingen ingevuld, omdat vanuit alle andere dovenscholen en relevante werkvelden bijdragen geleverd konden worden.

2.4 Dataverzameling

Er is gebruik gemaakt van een exploratieve manier van dataverzameling. Dat wil zeggen dat er binnen de data gezocht is naar actuele theorieën op het gebied van taalontwikkeling, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling. Uit de data is afgeleid of en hoe de theorieën in verband staan met de onderzoeksvraag. Het zoeken naar de mogelijke rol van de theorieën is gebeurd door middel van categorieën die zijn vastgesteld voordat de dataverzameling is begonnen, namelijk de categorieën taalontwikkeling, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling. Alle begrippen binnen de deelvragen zijn geoperationaliseerd en vervolgens als zoekwoorden ingedeeld in bijpassende categorieën. De vastgestelde categorieën met hun zoekwoorden vormden het meetinstrument. Wanneer tijdens de uitvoering geconstateerd werd dat er zoekwoorden misten die essentieel waren om tot goede conclusies te komen, is het meetinstrument nog gewijzigd. Vanuit het meetinstrument is gekeken naar de te onderzoeken onderzoekseenheden. Er is gekeken (a) of een zoekwoord aanwezig is in het materiaal, (b) wat de frequentie is, (c) wat de intensiteit is, dus hoe belangrijk het is, en (d) wat de samenhang is van de zoekwoorden, dus in welke context de zoekwoorden zijn gevonden. De gevonden data zijn genoteerd in tabellen. De te onderzoeken onderzoekseenheden zijn opgeslagen op het internet in de vorm van pdf-bestanden. Hierdoor kon er gebruik gemaakt worden van een digitale zoekmethode en zijn er geen zoekwoorden over het hoofd gezien. Het onderzoeksinstrument dat is gebruikt om een antwoord op de onderzoeksvraag te verkrijgen, bestond uit zes theorieën binnen de taalontwikkeling, de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Deze theorieën vormden de categorieën en dus de basis van het onderzoeksinstrument. In het volledige instrument in de bijlage is te zien hoe de zoekwoorden binnen de categorieën de operationalisering van de theorieën vormen.

2.5 Validiteit en Betrouwbaarheid

Met de validiteit is gekeken of er gemeten is wat er gemeten zou moeten worden. Bij het uitvoeren van het onderzoek moest steeds in het oog gehouden worden dat de geselecteerde tekstfragmenten over aspecten gaan die doel van het onderzoek zijn. Om deze validiteit te garanderen, is hierin voortdurende intervisie nodig geweest tussen de

groepsleden. Met de betrouwbaarheid is gemeten of de uitkomsten van de test niet het resultaat zijn van toevallige factoren, maar volledig veroorzaakt worden door de test. Dit is onder andere gewaarborgd door de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Dit werd gewaarborgd door een proeftest door de groepsleden. Het instrument is door de verschillende groepsleden getest worden op eenzelfde tekst. Aangezien de resultaten overeen kwamen, is aangenomen dat het instrument betrouwbaar was. Dit houdt in dat persoonlijke kenmerken van groepsleden geen invloed hebben op de uitkomst van het onderzoek (Shaffer, 2011). Een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid kan worden vastgesteld wanneer blijkt dat de verschillende beoordelaars tot dezelfde uitkomsten en interpretaties komen (Landsheer, 't Hart, de Goede & van Dijk, 2003). Tijdens het onderzoek heeft er over de gevonden resultaten voortdurend overleg plaatsgevonden tussen de groepsleden. Hierdoor zijn de interpretaties van de groepsleden gecontroleerd en zo is voorkomen dat er ongepaste interpretaties zijn gebruikt. Verder is de betrouwbaarheid van het onderzoek gewaarborgd doordat de groepsleden een logboek hebben bijgehouden bij het uitvoeren van het onderzoek. Hierin staat de data die gevonden is, wanneer dit gebeurd is en hoe deze keuzes tot stand zijn gekomen. Later kon er teruggekeken worden of dezelfde data na verloop van tijd nog steeds hetzelfde wordt geïnterpreteerd. Door het gebruik van logboeken is het onderzoek inzichtelijk en transparant geweest voor zowel de groepsleden als voor andere geïnteresseerden.

2.6 Ethische Verantwoording

In dit onderzoek is zorgvuldig omgegaan met de uitspraken van mensen die in de teksten voorkomen. De teksten die zijn gebruikt, zijn teksten uit het verleden waardoor de schrijvers zich niet allemaal meer kunnen verweren. Er is daarom geen oordeel geveld over de geschreven stukken van deze mensen. Ook is er zorgvuldig gekeken naar de tijd waarin geschreven is en zijn er geen conclusies getrokken worden met hedendaagse kennis die toen nog niet bekend was.

3. Resultaten

In dit deel worden de resultaten van de inhoudsanalyse besproken die de hoofdvraag van dit onderzoek zullen beantwoorden. Er heeft een inhoudsanalyse plaatsgevonden aan de hand van drie deelvragen. Deze deelvragen gaan over de taalontwikkeling, de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling en zullen bij het resultaatendeel per ontwikkelingsgebied besproken worden.

3.1 Taalontwikkeling

Uit de bestudeerde literatuur zijn een aantal theorieën over taalontwikkeling naar voren gekomen die actueel waren in de onderzochte periode en kunnen helpen bij het

beantwoorden van de deelvraag: "Welke pedagogische grond, binnen de taalontwikkeling, had het IVD voor het niet gebruiken van gebaren tussen 1983 en 1988?". Deze theorieën zijn de Linguistic Interdependence Theory (LIT) van Cummins en de nativistische benadering van Chomsky. De theorieën zijn de categorieën die de basis vormen van het onderzoeksinstrument. In de bijlage zijn frequenties en de plaats van de vondst van de resultaten te vinden.¹

3.1.1 Linguistic Interdependence Theory. Cummins en zijn LIT worden in de onderzochte artikelen niet direct genoemd. Verschillende zoekwoorden uit de theorie komen echter wel terug in het tijdschrift.

Het zoekwoord "moedertaal" komt in totaal in de zes jaargangen 45 keer voor. In 43 van deze gevallen heeft het gebruikte zoekwoord geen raakvlak met de theorie en is het niet bruikbaar. Vaak wordt het zoekwoord gebruikt in de context van gebaren als moedertaal of over hoe een horend kind zijn moedertaal leert. In twee gevallen is er wel een verband te leggen tussen de theorie van Cummins en het zoekwoord moedertaal. A. van Hagen beschrijft in 1984 dat er binnen het IVD gebruik wordt gemaakt van de reflecterende moedertaalmethode.² Binnen het IVD is men ervan overtuigd dat het leren van taal niet zomaar komt aanwaaien, maar dat kinderen taal leren door ervaringen met de taal op te doen. Het spreken moet niet geleerd worden door gebaren, maar door de ervaringen. In 1987 wordt zowel het zoekwoord moedertaal als gesproken taal gebruikt in combinatie met raakvlakken met deze theorie.³ J.J. Louwe van de Nutsacademie in Rotterdam noemt dat de orale manier van lesgeven in de afgelopen 30 jaar in het IVD de voorhand heeft gehad. Het IVD beaamt het bestaan van een moedertaal en bepaalt dat deze moedertaal gesproken taal is. Gebaren worden gezien als nadelig voor de ontwikkeling en de verwerving van die moedertaal.

Het zoekwoord "tweede taal" komt 15 keer terug binnen verschillende artikelen en het zoekwoord "eerste taal" drie keer. Vaak worden de zoekwoorden gebruikt in de context van Nederlands als eerste taal en Engels als tweede taal of juist de gesproken taal als tweede taal na het gebruik van gebaren als eerste taal. Het wordt geen van de keren dat het voorkomt, gebruikt als onderbouwing vanuit de theorie van Cummins.

Het zoekwoord "basisvaardigheden" wordt in totaal vier keer gebruikt in de onderzochte artikelen. Drie keer zijn de zoekwoorden niet bruikbaar en gaat het om basisvaardigheden in de context van sociale vaardigheden of motorische vaardigheden bij het leren schrijven. De vierde keer dat het zoekwoord gebruikt wordt, spreken B. Maassen van de Universiteit Nijmegen en E. van Os van het IVD over basisvaardigheden die nodig zijn bij het leren spreken. Deze basisvaardigheden zijn echter niet de

¹ Tabel 2.1.

² A. van Hagen, "Methodieken van taalverwerving op de scholen en instituten voor doven in Nederland," *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 10.

³ J. J. Louwe, "Spreek- en spraakafzienproblemen bij prelinguaal dove kinderen; verklaringenmodellen en kritiek," *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 36.

basisvaardigheden op grammaticaal niveau waarover binnen de LIT wordt gesproken, maar het gaat hier om motorische vaardigheden zoals het gebruik van de tong en de stembanden bij het leren spreken.⁴

De zoekwoorden "gesproken taal", "geschreven taal" en "beeldende taal" worden veel gebruikt in de onderzochte artikelen. Gesproken taal komt 155 keer voor, geschreven taal 43 keer en beeldende taal twee keer. In de meeste gevallen hebben de zoekwoorden echter niets te maken met de theorie die gezocht wordt. In een aantal gevallen kunnen de zoekwoorden wel indirect gekoppeld worden aan de gezochte theorie. Zo wordt er in 1986 genoemd dat gesproken taal en gebarentaal enorm van elkaar verschillen op zintuiglijk niveau.⁵ Dit zowel in de waarneming als in het produceren van taal. Van Hagen van het IVD legt uit dat er daarom eigenlijk niet van tweetaligheid gesproken kan worden, omdat de talen niet van hetzelfde niveau zijn. In dit artikel van een IVD-medewerker wordt verder geen verband gelegd met de LIT theorie, maar er wordt verder aandacht besteed aan onderwijs door middel van spreken in combinatie met gebaren. In een artikel in 1987 geeft P. Reitsma van het Paedologisch instituut te Amsterdam aan dat hij het teleurstellend vindt dat er binnen het dovenonderwijs in de wijze van onderwijs geen keuzen worden gemaakt op empirische basis.⁶ Hij zegt dat in Nederland langzaam maar zeker de focus binnen het onderwijs aan het verschuiven is van enkel gesproken taal naar het gebruik van gebarentaal als ondersteuning. Volgens hem is er echter geen goed onderzoek gedaan naar de exacte invloed van het gebruik van deze gebaren, waardoor er geen scherpe conclusies getrokken kunnen worden. Hij zegt niet dat gebaren per definitie niet goed zijn, maar geeft aan dat het een gemiste kans is dat hier geen goed onderzoek naar gedaan wordt. In 1988 wordt er een stukje geschiedenis naar boven gehaald.⁷ Loncke van het Koninklijk Instituut voor Dove Kinderen te Gent schrijft dat vroeger werd verondersteld dat de ontwikkeling van gesproken taal bij mensen minder goed zou verlopen wanneer iemand ook gebruik maakte van gebarentaal in welke vorm dan ook. Loncke voegt hieraan toe dat deze theorie in de loop der tijd veranderd is, waardoor gebaren niet meer door een meerderheid wordt gezien als nadelig voor de spraakontwikkeling.

Er is vastgesteld dat de LIT van Cummins niet expliciet genoemd wordt, maar dat er hooguit een aantal zoekwoorden uit de theorie worden gebruikt.

3.1.2 Nativistische benadering. Binnen de onderzochte artikelen wordt de nativistische benadering van Chomsky niet direct genoemd. Wel komt de naam Chomsky 17 keer terug in het tijdschrift. Chomsky heeft zich in meer dan alleen de nativistische

⁴ B. Maassen & E. van Os, "Verstaanbaarheidsonderzoek van dovenspraak en de ontwikkeling van visuele hulpmiddelen in het spreekonderricht," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 55.

⁵ N. Hoiting, "Taaluitbreiding: Variaties op een thema," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 77-78.

⁶ P. Reitsma, "Het geschreven woord voor doven," *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 68.

⁷ F. Loncke, "Gebarentaalonderzoek bij dove schoolkinderen: Linguïstisch en pedagogisch belang," *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 123.

benadering verdiept. Vaak wordt zijn naam namelijk gebruikt in de context van andere taalkundige theorieën die verder geen raakvlak hebben met de nativistische benadering. Dit is het geval in zes van de acht artikelen waarin zijn naam genoemd wordt. In twee gevallen heeft het noemen van zijn naam wel raakvlak met de nativistische benadering. In een uitgave van het tijdschrift uit 1986 wordt Chomsky negen keer genoemd in een artikel.⁸ Hier bespreekt B.T. Tervoort van de Universiteit van Amsterdam de nativistische benadering van Chomsky. Hij beschrijft dat de taal die kinderen uit hun omgeving krijgen zo ongestructureerd is, dat ze wel een aangeboren taalaanleg moeten hebben om hier zelf taal uit te kunnen ontwikkelen. Er wordt verderop in hetzelfde stuk wel aangehaald dat het juist goed is om bij dove kinderen ondersteuning van gebaren te gebruiken om op een goede manier taal te kunnen ontwikkelen.⁹ In een ander artikel waarin de nativistische benadering van Chomsky wordt aangehaald, komt naar voren dat mensen een generatieve grammatica, een aangeboren taalvermogen, hebben.¹⁰ Uit onderzoeken naar dit onderwerp blijkt echter dat doven ondanks deze generatieve grammatica een achterstand hebben op het gebied van syntactische kennis. Dit zou komen doordat dove mensen niet vanzelf in aanraking komen met de gesproken en de geschreven taal en daarom deze kennis minder snel kunnen activeren. Er wordt hier dus bevestigd dat de nativistische benadering van Chomsky bekend was in deze periode, maar het wordt niet in de context van de orale lesmethode gebruikt.¹¹

Naast het zoekwoord Chomsky, komen ook de zoekwoorden "aangeboren taalaanleg" en "aangeboren taalvermogen" beiden een keer terug. Zo wordt er gesproken over het feit dat kinderen inderdaad een aangeboren taalaanleg hebben.¹² Dit stelt hen in staat om voor het vijfde levensjaar een moedertaal geleerd te hebben. In dit artikel wordt echter niet de link gelegd met het dovenonderwijs, maar wordt deze theorie gebruikt in een artikel over taalstoornissen. In 1988 stelt H. Knoors van het Rudolf Mees Instituut te Rotterdam dat dove kinderen met horende ouders door een aangeboren taalvermogen in staat zijn om boven het taalaanbod uit te stijgen.¹³ De taal die de kinderen leren vanuit de omgeving kunnen zij als het ware omzetten tot een complexer geheel. Ondanks een kleiner taalaanbod vanwege een auditieve beperking, stelt dit vermogen deze kinderen wel in staat om taal te leren. Knoors legt verder echter geen relatie tussen het oraal lesgeven van kinderen en deze theorie, maar gaat in de rest van het artikel juist op het belang van gebaren binnen het onderwijs in.

⁸ B. T. Tervoort, "De primaire taalverwerving van het kind en enkele stoornissen die daarbij kunnen optreden," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 82-84.

⁹ Tervoort, "Primaire taalverwerving en enkele stoornissen," 87.

¹⁰ Reitsma, *Het Geschreven Woord*: 67.

¹¹ Ibid.

¹² L. Verhulst-Schlichting et al., "Systematiek en spel in de taaltherapie met LARSP als grammatikale basis," *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 73.

¹³ H. Knoors, "Een andere kijk op taal," *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 86.

Er is vastgesteld dat de nativistische benadering van Chomsky verschillende keren genoemd wordt in artikelen. Het gaat hier echter niet om artikelen die geschreven zijn vanuit het IVD. De benadering wordt dus nergens expliciet genoemd in de context van het IVD, maar wel in de context van andere instellingen. In deze gevallen wordt de benadering gebruikt als argument voor het gebruik van gebaren.

3.2 Cognitieve Ontwikkeling

De deelvraag bij het cognitieve ontwikkelingsgebied luidt: "Welke pedagogische grond, binnen de cognitieve ontwikkeling, had het IVD voor het niet gebruiken van gebaren tussen 1983 en 1988?".

3.2.1 Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling. In totaal komen de zoekwoorden uit de categorie "Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling" 88 keer voor. De zoekwoorden die zijn voorgekomen zijn Piaget, sensomotorisch, sensorimotorische, stadia en fasen.¹⁴ Per zoekwoord zal worden genoemd wat de bevindingen zijn.

Het zoekwoord "Piaget" is 14 keer voorgekomen in de geanalyseerde tijdschriften uit de periode 1983-1988. In negen van de gevallen is dit echter niet van belang voor dit onderzoek omdat het zoekwoord bijvoorbeeld tussen haakjes is genoemd als bedenker van een concept of theorie maar wordt op dit concept of theorie verder niet ingegaan in het artikel.¹⁵ Bij de overige vier keer was het zoekwoord meer van betekenis voor het artikel en het onderzoek. Allereerst is het zoekwoord twee keer voorgekomen in een artikel dat in zijn geheel gaat over Piagets theorie en dan in het bijzonder de eerste fase uit zijn theorie, de sensomotorische fase. Deze theorie is gebruikt om het belang van sensomotorische training te onderbouwen. De theorie van Piaget wordt toegepast op de sensomotorische ontwikkeling maar wordt niet in verband gebracht met de discussie omtrent gebarentaal.¹⁶ Verder is het zoekwoord nog twee keer voorgekomen.¹⁷ Dit artikel is op Piagets theorie gebaseerd, dit artikel gaat echter over de motorische ontwikkeling in plaats over de cognitieve ontwikkeling waardoor het niet van belang is voor het onderzoek. Opvallend is dat dit artikel is geschreven door zr. van den Hoven van het IVD. Hieruit blijkt dat het IVD bekend was met Piagets theorie en gebruikte in publicaties. Het zoekwoord "sensomotorisch" is 27 keer voorgekomen. In geen van de gevallen is dit van belang voor het onderzoek. Het zoekwoord is vaak voorgekomen wanneer er gesproken wordt over een achterstand in de sensomotorische ontwikkeling.¹⁸ Dit heeft niets te maken met de cognitieve ontwikkeling, maar met de fysieke ontwikkeling

¹⁴ Tabel 2.2.

¹⁵ G. Kempe, "Communicatie op het Mariellapaviljoen", *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 27.

¹⁶ R. van Empelen, "Sensomotorische training", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 104.

¹⁷ M. van den Hoven, "Training van kinderen", *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 27.

¹⁸ G. Jansen, J. Meys, en F. IJsseldijk, "Evaluatie m.b.t. therapeutische behandeling van dove kinderen met sensomotore retardie", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 24.

waardoor de gevonden zoekwoorden niet direct gebruikt kunnen worden om de onderzoeksvraag te beantwoorden.

"Sensorimotorische" is een zoekwoord dat later is toegevoegd omdat bleek dat dit synoniem was voor de sensomotorische ontwikkeling omdat de zoekwoorden met dezelfde betekenis werden gebruikt. Het zoekwoord komt voor in een context waar genoemd werd dat spraak een sensori-motorische activiteit is. Dit zoekwoord is één keer voorgekomen in een artikel geschreven door E. A. M. Raaymakers van de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Dit is van belang om te noemen vanwege de samenwerking tussen deze universiteit en het IVD. Echter vanwege de genoemde context en omdat er niet over wordt gesproken als fase van Piaget is het gevonden zoekwoord niet relevant.¹⁹

Een ander zoekwoord is "stadia". Dit zoekwoord is in totaal 12 keer voorgekomen. Hiervan is in alle gevallen de intensiteit en de samenhang laag. De context waarin het zoekwoord voorkomt is niet in alle gevallen gelijk. Zo komt het voor wanneer gesproken wordt over de stadia van taalontwikkeling.²⁰ Ook wordt het genoemd in een artikel dat gaat over dat een doof kind wat betreft taal achterloopt in zijn ontwikkeling.²¹

Synoniem voor stadia is het woord "fasen". Dit is later toegevoegd aan het onderzoeksinstrument omdat bleek dat deze woorden door elkaar gebruikt werden. Het zoekwoord is 34 keer voorgekomen in de geanalyseerde tijdschriften. In 33 gevallen was dit niet direct relevant voor dit onderzoek. Zo is het bijvoorbeeld gebruikt in een artikel die de stadiatheorie van Selman gebruikte waardoor het niet in verband kon worden gebracht met Piaget.²² De overige keer is het zoekwoord genoemd in de context van Piagets theorie. Er wordt gesproken over de sensomotorische fase van Piaget maar dit wordt niet in verband gebracht met gebarentaal en is daarom niet van waarde voor het onderzoek.²³

3.2.2 Informatieverwerkingstheorie. De tweede onderzochte categorie is de "informatieverwerkingstheorie". De zoekwoorden die uit deze categorie zijn voorgekomen zijn componenten, continuïteit, sensorische zone, werkgeheugen en lange termijn geheugen.²⁴ In totaal zijn zoekwoorden uit deze categorie 47 keer voorgekomen.

Het zoekwoord "componenten" is 22 keer voorgekomen. In geen van deze artikelen wordt het zoekwoord gebruikt in de context van de informatieverwerkingstheorie. Wel wordt het bijvoorbeeld gebruikt om componenten van de taalontwikkeling aan te duiden.²⁵

Ook het zoekwoord "continuïteit" is gevonden in de geanalyseerde tijdschriften.

¹⁹ E. A. M. Raaymakers, "Cognitieve aspecten van spraakverwerving", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 101.

²⁰ A. de Blauw et al., "Totale communicatie in de begeleiding van jonge slechthorende kinderen", *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 13.

²¹ G. van Beuzekom, "Curriculum 'Taal'", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 77.

²² P. J. B. Roeders, "Stimulering van sociale ontwikkeling in de school. Ervaringen n.a.v. experimentele onderwijsprogramma's inde de basisschool", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 43.

²³ R. van Empelen, "Sensorimotorische training", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 104.

²⁴ Tabel 2.2.

²⁵ M. T. Greenberg, "PATH-project", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 33.

Dit is in totaal tien keer voorgekomen. In alle gevallen is dit niet in samenhang met de informatieverwerkingstheorie. Een voorbeeld hiervan is te zien in een artikel over het opgroeien van kinderen. Het zoekwoord wordt hier gebruikt in de context van het belang van continuïteit in de opvoedingssituatie.²⁶

Verder is het zoekwoord "sensorische zone" toegevoegd aan het meetinstrument omdat opgemerkt werd dat dit zoekwoord voor hetzelfde concept werd gebruikt. Dit zoekwoord komt in totaal twee keer voor in hetzelfde artikel waardoor dit niet een bepalend onderwerp van het artikel is.²⁷ Wel wordt er daadwerkelijk over de sensorische zone gesproken zoals deze in de informatieverwerkingstheorie wordt benoemd.

Ook het zoekwoord "werkgeheugen" is voorgekomen in de onderzochte tijdschriften. In totaal is deze negen keer voorgekomen waarvan vier keer in hetzelfde artikel.²⁸ Binnen het artikel is werkgeheugen een belangrijk woord al wordt er geen expliciete koppeling wordt gemaakt met de informatieverwerkingstheorie maar gesproken over informatieverwerkingsprocessen. Dit kan erop duiden dat men bekend was met de theorie maar dit niet koppelde aan de discussie omtrent gebarentaal.

Tenslotte is het zoekwoord "langetermijngeheugen" vier keer voorgekomen. Dit is te zien in een artikel dat gaat over leer- en leesproblemen. Hier wordt langetermijngeheugen als voorwaarde genoemd om te leren lezen.²⁹ Het is niet expliciet gekoppeld aan de informatieverwerkingstheorie, maar het gegeven dat het genoemd wordt, laat zien dat het een bekend begrip was al dan niet in verband met gebarentaal.

Er kan geconstateerd worden dat beide theorieën nooit bij de naam worden genoemd. Wel worden de bijbehorende zoekwoorden meerdere malen genoemd zoals hierboven te lezen is in de toelichting.

3.3 Sociaal-Emotionele Ontwikkeling

Tenslotte zullen de resultaten van de inhoudsanalyse van de sociaal-emotionele ontwikkeling aan bod komen. In de bestudeerde literatuur zijn twee theorieën over de sociaal emotionele ontwikkeling naar voren gekomen die zullen helpen bij het beantwoorden van de deelvraag. Deze luidt: "Welke pedagogische grond, binnen de sociaal- emotionele ontwikkeling, had het IVD voor het niet gebruiken van gebarentaal tussen 1983 en 1988?". De theorieën die gevonden zijn, zijn de sociale leertheorie van Bandura en het sociaal cognitieve leermodel van Vygotsky.

²⁶ Tj. Zandberg, "Volwassen worden, een hele opgave!", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 69.

²⁷ K. Degen-van Hulsten en M. Tittse-Linsen, "Wanneer het willen niet wil; De logopedische benadering van kinderen met een verbale ontwikkelingsdyspraxie", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 55.

²⁸ W. Schaper, "Naar een curriculum lezen", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 67-70.

²⁹ M. Mildenberg, "Methodieken voor het leren lezen aan leerlingen met leer-leesproblemen", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 95.

3.3.1 Sociale leertheorie van Bandura In totaal komen de zoekwoorden uit de categorie sociale leertheorie 44 keer voor.³⁰ De zoekwoorden die zijn genoemd in de artikelen zijn observeren, sociaal leren, modeling en imiteren. Per zoekwoord wordt er verteld wat de bevindingen zijn.

Het zoekwoord "observeren" komt 15 keer voor in de geanalyseerde artikelen. Bij een grote meerderheid hiervan, 14 keer, gaat het niet om de sociale leertheorie van Bandura, maar om het observeren van kinderen als onderzoeksmethode. Deze vondsten zijn dus niet van belang voor dit onderzoek. Eén maal is het zoekwoord wel genoemd in combinatie met de sociale leertheorie. In dit artikel wordt beschreven dat broertjes en zusjes elkaar en hun ouders observeren en dat dit bijdraagt aan hun sociale groei en rijping.³¹ Het artikel waar het in wordt genoemd gaat echter niet specifiek over dove kinderen. Verder wordt het zoekwoord niet in verband gebracht met de discussie omtrent gebaren.

Het volgende zoekwoord in de categorie sociale leertheorie is "sociaal leren". Dit zoekwoord komt in totaal twee keer voor. Het artikel waar het zoekwoord in voorkomt gaat over het ontstaan van de middenschool.³² Aangezien de middenschool een vorm van regulier onderwijs is, is deze vondst niet relevant voor het onderzoek.

Vervolgens is er het zoekwoord "modeling", dit zoekwoord komt in totaal drie keer voor. Eén keer in de literatuurlijst van een artikel.³³ Verder komt het zoekwoord voor in een artikel dat gaat over artikelen die zijn verschenen in buitenlandse tijdschriften. Hier wordt 'programs in action' genoemd, dit is een programma waarbij men modeling gebruikt om dove kinderen te leren vraagzinnen beter te beantwoorden.³⁴ Hier is modeling gebruikt zoals in de theorie, er wordt echter niet expliciet verwezen naar de discussie over gebaren. Wel is het doel van dit programma dat kinderen hun spraak verbeteren. Impliciet wordt hier wel gezegd dat dove kinderen zouden moeten leren spreken. Ten slotte komt het zoekwoord voor in een artikel over het onderwijs aan en de ontwikkeling van slechthorende kinderen.³⁵ Deze kinderen ervaren hun omgeving vaak als chaotisch volgens het artikel, daarom is het belangrijk om structuur aan te brengen. De structuur schept veiligheid en dat is een goede basis om zelfvertrouwen op te bouwen. Het gebruik van modeling is een van de middelen waarmee structuur aangebracht kan worden volgens het artikel. Zelfvertrouwen is een deel van de sociaal emotionele ontwikkeling. De schrijvers leggen echter geen verband tussen de theorie en de discussie rondom gebaren.

³⁰ Tabel 2.3.

³¹ M. Wals, 'Interactie tussen dove kinderen en hun horende broertjes en zusjes', *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 87.

³² E.J. Schussler, 'Hoe ver is de middenschool?', *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 100.

³³ B. Maassen en E. Van Os, 'Verstaanbaarheidsonderzoek van dovenspraak en de ontwikkeling van visuele hulpmiddelen in het spreekonderricht', *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 55.

³⁴ G. Hak, 'Uit buitenlandse tijdschriften', *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 91.

³⁵ J.G.G. Spanhoff, 'Vorming en scholing, schoolverlating en ambulante begeleiding', *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 11.

Ten slotte is er nog het zoekwoord "imiteren". Dit zoekwoord komt in totaal 25 keer voor. In zeven van die gevallen past het bij de sociale leertheorie, de overige keren dat het zoekwoord genoemd wordt, wordt het vaak genoemd in context van een oefening imiteren. In een artikel, geschreven door medewerkers van het Rudolf Mees instituut, gaat het erover dat dove kinderen zich vaak moeilijk kunnen identificeren met horende volwassenen.³⁶ Delen van het gedrag van horende volwassenen kunnen zij wel imiteren en kunnen ze zich wel mee identificeren maar veel ook niet. Het gaat hier dus wel over de theorie en ook over de sociaal emotionele ontwikkeling van een kind, maar het zoekwoord wordt niet in verband gebracht met het gebruik van gebaren. Verder komt het zoekwoord voor in een artikel over onderwijsprogramma's ter stimulering van de sociale ontwikkeling.³⁷ De paragraaf waar het zoekwoord in staat gaat over het ontwikkelen van altruïstische waarden en dat het gedrag van de personen in de omgeving hierbij belangrijk is. Als de ouders of anderen in de omgeving bereidheid laten zien tot hulpverlening zal het kind dit gaan imiteren. Dit artikel is echter geschreven over horende leerlingen, er wordt niet vermeld of deze ontwikkeling voor dove kinderen hetzelfde is. Wel wordt er gezegd dat met enkele aanpassingen de ontwikkelde programma's ook in het dovenonderwijs toegepast kunnen worden. De theorieën achter de programma's blijven echter hetzelfde. Dit zou er op kunnen wijzen dat de schrijvers van mening zijn dat dit ook van toepassing is op dove kinderen. Echter wordt er geen verband gelegd met de discussie rondom gebaren, wel laat het zien dat dit deel van de theorie van Bandura wel leeft en bekend was binnen het dovenonderwijs in het algemeen. Ten slotte komt imiteren vijf keer voor in een artikel dat gaat over de verschillende fasen van de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling van kinderen.³⁸ Dit artikel is geschreven door medewerkers van het IvD. Men schrijft dat in de fase imitatie kinderen eerst onbewust volwassenen gaan imiteren, geleidelijk aan gaat dit bewuster. Het artikel is geschreven om bepaalde termen die vaak gebruikt worden te verduidelijken. Hiervoor is de ontwikkeling van een kind beschreven. Er wordt hier geen duidelijk verband gelegd met het gebruik van gebaren. Wel gaat het artikel vooral over spreektaal, dit suggereert dat daar een sterke voorkeur voor is.

Er is dus vastgesteld dat de theorie nooit expliciet is genoemd maar dat er wel verschillende zoekwoorden uit de theorie zijn gebruikt. Enkele zijn, onder andere door het IvD, impliciet gebruikt in de discussie over gebaren.

3.3.2 Sociaal cognitief leermodel van Vygotsky. De tweede categorie is het sociaal cognitief leermodel van Vygotsky. In totaal komen de zoekwoorden uit deze

³⁶ F.R.V. Landsbergen, G. Bosman en S. Pattipeiluhu, 'Identificatieproject Rudolf Mees instituut Rotterdam, *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 40.

³⁷ P.J.B. Roeders, 'Stimulering van sociale ontwikkeling in de school. Ervaren n.a.v. experimentele onderwijsprogramma's in de basisschool', *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 43.

³⁸ M. Van den Hoven en L. Speth, 'Signaal- symbool- taal. Proeve van een verklaringsmodel', *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 31.

categorie 44 keer voor in de geanalyseerde tijdschriften. De zoekwoorden die genoemd zijn, zijn sociale interactie, cultuur, innerlijke spraak en de zone van naaste ontwikkeling. Terwijl het onderzoek bezig was zijn er nog twee zoekwoorden toegevoegd aan het meetinstrument, namelijk inner speech en internal speech. In de tekst werd gezien dat deze zoekwoorden ook voorkwamen als synoniemen van innerlijke spraak. Per zoekwoord wordt verteld wat de bevindingen zijn.

Het zoekwoord "sociale interactie" komt tien keer voor. Eén maal wordt het in de literatuurlijst genoemd en is het dus niet van belang.³⁹ Verder komt het zoekwoord negen keer voor in een artikel over de sociale ontwikkeling en sociale interacties van kinderen.⁴⁰ Het artikel beschrijft dat voor adequate sociale interactie taal erg belangrijk is, dit kan spreken of gebaren zijn. Er is geen gebruik gemaakt van het sociaal cognitief leermodel, wel van andere theorieën zoals het model van Selman. Verder wordt er ook geen verband gelegd met gebaren en gaat het artikel niet over dove kinderen. Aan het einde van het artikel wordt nog besproken hoe dit programma toegepast zou kunnen worden bij dove kinderen. Er wordt gezegd dat de leerlingen de discussies en gesprekken kunnen voeren in gebaren, verbaal of een combinatie hiertussen. Hieruit blijkt dat de schrijver geen sterke voorkeur heeft voor een specifieke communicatiemethode.

Het zoekwoord "cultuur" komt in totaal 26 keer voor. In acht van deze gevallen heeft het woord cultuur de betekenis die het in de theorie van Vygotsky heeft. De theorie zelf wordt niet genoemd. Er zullen twee voorbeelden worden genoemd waar het zoekwoord dezelfde betekenis heeft als in de theorie. Ten eerste komt het zoekwoord voor in een inleidend stukje van de redactie.⁴¹ Hier wordt gezegd dat het belangrijk is om dove kinderen kennis te laten maken met onze instrumentele culturele vaardigheden zoals taalverstaan, taalgebruik en rekenen. Een ander voorbeeld van het zoekwoord in de tekst is te vinden in een artikel van Van den Hoven en Speth⁴², medewerkers van het IVD. Het zoekwoord komt hier vier keer in voor. Dit artikel beschrijft dat geen kind kan ontsnappen aan de cultuur waarin hij leeft en ook niet aan de symbolsystemen die bij de cultuur horen zoals taal. Wel heeft het kind hulp nodig met deze taal, het is van belang dat er een behoefte ontstaat om te communiceren. Verder is vroege taalverwerving belangrijk voor cultuuroverdracht. Er staat kort in het artikel dat die taal spraak of gebaren kan zijn. Echter gaat de rest van het artikel over gesproken taal, wat de impliciete boodschap geeft dat gesproken taal de voorkeur heeft.

Het zoekwoord "innerlijke spraak" komt in totaal drie keer voor. De eerste keer dat het zoekwoord voorkomt is in een artikel dat gaat over een andere

³⁹ N. Smulders, 'Nijmeegse psychologie en dovenonderwijs', *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 120.

⁴⁰ P.J.B. Roeders, 'Stimulering van sociale ontwikkeling in de school. Ervaringen n.a.v. experimentele onderwijsprogramma's in de basisschool', *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 42.

⁴¹ Redactie, 'Ten geleide', *Van Horen Zeggen* 24(1983): 29.

⁴² Van den Hoven en Speth, 'Signaal- symbool- taal: 29,30,32.

ontwikkelingstheorie, namelijk de theorie van Piaget.⁴³ Innerlijk spreken komt alleen voor in een figuur. Verder komt het zoekwoord twee keer voor in een artikel over kinderen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden,⁴⁴ dit is niet van belang voor het onderzoek.

Het zoekwoord "inner speech" komt één keer voor, dit in een artikel over het leesonderwijs aan dove kinderen.⁴⁵ Er wordt verteld dat horenden inner speech hebben en dat dit belangrijk is bij het denken en lezen. Door het consequent begeleiden van ieder woord met een gebaar zou er bij doven misschien inner sign mogelijk zijn. De theorie van Vygotsky wordt niet genoemd, maar hier het gaat wel over een aspect hiervan, zij het dat spreken vervangen zou kunnen worden voor gebaren.

Het zoekwoord "internal speech" komt drie keer voor. Eén keer in een artikel over een taalleerplan ontwikkeld in de Verenigde Staten.⁴⁶ De theoretische achtergrond van het curriculum staat in het artikel beschreven. Er wordt verteld dat door middel van inner speech een kind nieuwe ervaringen kan verwerken en dat het belangrijk is dat een kind een innerlijke taal heeft. Daarbij maakt het niet uit wat voor taal dit is, gesproken of gebaren. Verder komt het zoekwoord twee keer voor in een artikel over de ontwikkeling van begrijpend lezen bij dove kinderen, geschreven door een medewerker van het IVD.⁴⁷ Het zoekwoord komt de eerste keer voor in een literatuur studie naar begrijpend lezen. Uit een van deze onderzoeken bleek dat internal speech belangrijk is voor een goed leesniveau. Het zoekwoord komt verder nog voor in de conclusie van het artikel, hier staat dat de orale methode die bij de meerderheid van de kinderen op het IVD gebruikt wordt het gebruik van inner speech stimuleert.

Ten slotte komt het zoekwoord "zone van naaste ontwikkeling" één keer voor. Het artikel gaat echter niet over dove kinderen maar over kinderen met spraak- en taalproblemen en is dus niet van belang voor het onderzoek.⁴⁸

Er kan geconstateerd worden dat de zoekwoorden uit de categorie sociaal cognitief leermodel wel voorkomen in de tekst, maar meestal niet in de combinatie met de theorie. Enkele keren is dit wel het geval. Ook zijn de zoekwoorden enkele keren gebruikt in combinatie met de discussie over gebaren onder andere door het IVD.

4. Conclusie en discussie

Er is gebruik gemaakt van deelvragen om de volgende hoofdvraag te beantwoorden: "Op welke pedagogische gronden baseerde het Instituut voor Doven in de

⁴³ R. Van Empelen, 'Sensomotorische training', *Van Horen Zeggen* 25 (1984):104.

⁴⁴ J. Hagens, 'Diagnostisering van het kind met ernstige spraak-taal-moeilijkheden in het perspectief van de pedagogisch/didactische behandeling', *Van Horen Zeggen* 28 (1987):33.

⁴⁵ W.M. Brouwer, 'Verslag van de discussie 'lezen'', *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 72.

⁴⁶ E. Bergen en R. Harder, 'Blackwell- ideeën in praktijk gebracht op de Ammanschool', *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 7.

⁴⁷ F. IJsseldijk, 'De ontwikkeling van het begrijpend lezen bij dove leerlingen', *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 102

⁴⁸ J. Everwijn- van Hoorn, 'Taal, taalanalyse en taalonderwijs bij kinderen met spraak- en taalproblemen', *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 66.

periode 1983 tot 1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan dove kinderen?” Nadat deze inhoudsanalyse is uitgevoerd over de geselecteerde teksten kunnen hier verschillende conclusies uit getrokken worden. Deze conclusies worden hieronder besproken. Daarna volgt een discussie, waarin de oorzaak van de uitkomsten en de tekortkomingen van het onderzoek worden besproken.

4.1 Taalontwikkeling

4.1.1 Linguistic interdependence theory. Zowel gesproken taal als gebaren zijn een vorm van communicatie en beiden zijn ze onderdeel van de taalontwikkeling van dove kinderen (Marschark, Spencer, & Nathan, 2010). De keuze van afwijzing van gebaren door het IVD kan te maken hebben gehad met taalontwikkeling. In de theoretische inleiding is aangetoond dat de LIT van Cummins invloed kan hebben gehad op de afwijzing van gebaren (Cummins, 1979). Volgens de LIT is het beter om direct de gesproken taal als moedertaal te leren in plaats van op basis van al eerder aangeleerde gebaren. Het is namelijk zo dat een tweede taal bijna nooit zo goed ontwikkeld kan worden als de moedertaal (Mayberry, 1993). In de onderzochte artikelen komen de LIT en Cummins echter nergens expliciet voor. Een aantal andere begrippen die raakvlak hebben met de LIT komen wel voor. Zo spreekt Louwe van de Nutsacademie in Rotterdam over de orale methode in het Nederlandse dovenonderwijs en haalt hierin de moedertaal van het dove kind aan. Hij noemt dat het IVD duidelijk het bestaan van een moedertaal beaamt en bepaalt dat deze moedertaal gesproken taal is. Gebaren worden namelijk als nadelig gezien voor de ontwikkeling en de verwerving van die moedertaal (Louwe, 1987). Er wordt verder niet genoemd op welke gronde deze conclusie wordt getrokken. In de daaropvolgende uitgave van het tijdschrift geeft Reitsma van het Paedologisch instituut te Amsterdam aan dat hij het teleurstellend vindt dat er binnen het dovenonderwijs in Nederland in de wijze van onderwijs geen keuzen worden gemaakt op empirische basis (Reitsma, 1987). De keuze voor een onderwijsmethode lijkt door veel instituten door een mening te worden gekozen of omdat dit in de wandelgangen wordt bestempeld als effectief. Volgens Reitsma verschuift binnen Nederland de wijze van onderwijs langzaam van volledig gesproken taal naar gesproken taal met ondersteuning van gebaren, terwijl hier geen goed wetenschappelijk onderzoek naar gedaan is. Het IVD gaat niet verdedigend in op de uitspraken van Reitsma. Dit zou erop kunnen wijzen dat Reitsma gelijk heeft en dat het IVD inderdaad op basis van een mening beslissingen in de onderwijsmethode heeft genomen. Hier kunnen echter geen conclusies uit getrokken worden.

Een ander begrip met raakvlakken aan de LIT, is het zoekwoord “basisvaardigheden”. Een doof kind kan de verworven basisvaardigheden bij het gebruik van gebaren namelijk niet toepassen bij het aanleren van de gesproken taal (Mayer &

Wells, 1996). Volgens Mayer en Wells (1996) zijn de verworven vaardigheden bij het gebruik van gebaren gebaseerd op beeldende taal en de vaardigheden bij gesproken taal, zijn gebaseerd op gesproken of geschreven taal. In de onderzochte artikelen spreken B. Maassen van de Universiteit Nijmegen en E. van Os van het IvD over basisvaardigheden die nodig zijn om gesproken taal te ontwikkelen (Maassen & Os, van, 1986). Motorische vaardigheden, zoals het gebruik van de tong en de stembanden worden hier genoemd als basisvaardigheden die nodig zijn bij het ontwikkelen van gesproken taal. Dit wordt echter niet genoemd als voor- of nadeel bij het gebruik van gebaren in het dovenonderwijs, maar als algemeen gegeven dat deze vaardigheden nodig zijn bij het ontwikkelen van gesproken taal. De basisvaardigheden worden door het IvD dus niet genoemd als meespelende factor in de keuze voor de onderwijskeuze.

Concluderend kan worden gesteld dat het IvD de LIT niet heeft gebruikt als argument voor de afwijzing van gebaren in de periode 1983 tot 1988. Wel stelt het IvD duidelijk dat de gesproken taal, zonder ondersteuning van gebaren, de moedertaal moet zijn. Dit komt duidelijk in het onderwijs aan het IvD naar voren.

4.1.2 Nativistische benadering. De nativistische benadering van Chomsky speelde eveneens een rol in de discussie over gebaren in het dovenonderwijs en kan invloed hebben gehad op de keuze voor afwijzing van gebaren door het IvD. Volgens Chomsky wordt elke persoon geboren met een vermogen om taal te leren en te kunnen produceren (Derwing, 1973). De benadering van Chomsky komt echter niet expliciet voor in de onderzochte artikelen. Chomsky wordt daarentegen wel genoemd in combinatie met andere taalkundige theorieën die verder geen raakvlak hebben met de nativistische benadering. Ook andere zoekwoorden met raakvlakken met de nativistische benadering kwamen voor. Zo worden de zoekwoorden "aangeboren taalvermogen" en "aangeboren taalaanleg" genoemd. Het aangeboren taalvermogen komt voort uit een aangeboren mechanisme dat zich bevindt in een gespecialiseerd hersengebied dat volledig op taal gericht is (Newport, 2011). Mensen zijn door het bezitten van dit mechanisme in staat om de structuur van taal te begrijpen en te leren en kunnen zo strategieën ontwikkelen om een taal te gebruiken (Chomsky, 1967). In de onderzochte artikelen wordt dit aangeboren mechanisme bevestigd door verschillende personen. Zo schrijft Tervoort van de Universiteit van Amsterdam (UvA) dat kinderen wel een aangeboren taalaanleg moeten hebben om vanuit de ongestructureerde taal uit de omgeving goede taal te kunnen ontwikkelen (Tervoort, 1986). Verhulst-Schlichting et al. (1983) geeft aan dat kinderen inderdaad een aangeboren taalaanleg hebben wat ervoor zorgt dat kinderen in staat zijn om voor het vijfde levensjaar een moedertaal te ontwikkelen. Knoors (1988) van het Rudolf Mees Instituut te Rotterdam bevestigd ook dat kinderen een aangeboren taalvermogen hebben, waardoor ze in staat zijn om boven het taalaanbod uit te stijgen en zo taal te ontwikkelen. Hierdoor zijn kinderen met een auditieve beperking wel in

staat om een taal te ontwikkelen. Al deze personen zijn echter geen medewerkers van het IVD. Er zijn geen artikelen van IVD-medewerkers gevonden waarin de theorie van Chomsky besproken of bediscussieerd wordt. Ongetwijfeld hebben medewerkers van het IVD over de benadering gehoord en gelezen, maar er bewust voor gekozen om hier niet op in te gaan. Blijkbaar werd de benadering niet als zodanig relevant gezien door het IVD. Zo had ook Reitsma (1987) van het Paedologisch instituut te Amsterdam twijfels over het toepassen van de nativistische benadering op de ontwikkeling van gesproken taal bij doven. Hij bevestigt de benadering, maar geeft er als kanttekening bij dat doven ondanks dit aangeboren mechanisme een achterstand hebben op het gebied van syntactische kennis. Dit zou komen doordat dove mensen niet vanzelf in aanraking komen met gesproken taal waardoor deze kennis minder snel geactiveerd kan worden.

Concluderend kan worden gesteld dat de nativistische benadering van Chomsky niet onbekend was in de periode 1983 tot 1988. Er is echter alleen over de benadering gesproken door mensen die niet bij het IVD behoorden. Het IVD heeft er blijkbaar bewust voor gekozen niet in te gaan op de benadering. Wanneer de benadering een grond zou zijn voor de keuze van afwijzing van gebaren, zou dit waarschijnlijk wel het geval geweest zijn. Het IVD heeft de nativistische benadering dus niet gebruikt als argument voor de afwijzing van gebaren in de periode 1983 tot 1988.

4.2 Cognitieve Ontwikkeling

4.2.1 Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling. De eerste onderzochte theorie is Piagets theorie over cognitieve ontwikkeling. Deze theorie gaat niet in zijn geheel over taal, maar taal neemt wel een belangrijke positie in de theorie in. Door taal wordt de cognitieve ontwikkeling gestimuleerd (Feldman, 2004). Op basis van deze kennis is verwacht dat de theorie van Piaget voor zou komen vanwege de standpunten over taal.

De resultaten laten zien dat zoekwoorden uit Piaget's theorie voorkomen in de onderzochte tijdschriften. De theorie wordt echter geen enkele keer bij de naam genoemd. Het merendeel van de zoekwoorden is niet voorgekomen in de context van Piagets theorie. Naast deze vondsten is het ook een aantal keer voorgekomen dat de gevonden zoekwoorden wel voorkomen in de context van Piagets theorie. Dit wordt echter geen enkele keer in verband gebracht met gebarentaal. Aangezien de zoekwoorden meerdere keren zijn voorgekomen lijkt het zo te zijn dat de theorie van Piaget een gebruikte theorie was in de onderzochte periode. Opvallend is ook dat een aantal gevonden zoekwoorden in artikelen voorkomen die geschreven zijn door medewerkers van het IVD en van de Katholieke Universiteit van Nijmegen (Van den Hoven, 1985; Raaymakers, 1986). Deze universiteit heeft samengewerkt met het IVD waardoor resultaten afkomstig van de universiteit ook relevant kunnen zijn voor dit

onderzoek. Deze gevonden zoekwoorden lijken erop te wijzen dat men bij het IvD van Piagets theorie afwist maar deze niet gebruikte in de discussie omtrent gebarentaal in het dovenonderwijs. Ondanks dat deze theorie bekend is en wordt gebruikt in artikelen wordt deze dus niet gebruikt door het IvD om hun standpunt tegen gebarentaal te ondersteunen. Dit kan als verklaring hebben dat men deze theorie niet als relevant zag voor gebarentaal. Ook kan een verklaring zijn dat men gebaren niet als een volwaardige taal beschouwde waardoor Piagets theorie niet zonder meer op gebarentaal kon worden toegepast.

Concluderend kan worden gesteld dat het IvD bekend was met de theorie van Piaget maar niet heeft gebruikt als argument voor de afwijzing van gebaren in de periode 1983 tot 1988. Het lijkt erop dat deze theorie vooral werd toegepast om te leren spreken in plaats van het leren van gebarentaal.

4.2.2 Informatieverwerkingstheorie. De tweede onderzochte theorie is de informatieverwerkingstheorie. Belangrijke kenmerken van deze theorie zijn dat deze de cognitieve ontwikkeling beschrijft als een continu proces en dat het brein volgens deze theorie is opgedeeld in drie componenten. De rol van taal is niet duidelijk in deze theorie en hierdoor is er geen grote verwachting wat betreft het vinden van resultaten over de informatieverwerkingstheorie die gelinkt zijn aan gebarentaal (Shaffer, 2009; Newell, Shaw & Simon, 1958).

Ook de zoekwoorden van de informatieverwerkingstheorie zijn voorgekomen in de geanalyseerde tijdschriften. In totaal zijn deze zoekwoorden 47 keer voorgekomen. Ook deze theorie is geen enkele keer expliciet bij de naam genoemd. Een groot deel van de zoekwoorden is niet van belang voor het onderzoek vanwege context waarin deze zijn gevonden. De context heeft in deze gevallen niets met de informatieverwerkingstheorie te maken. Een aantal keer hebben de gevonden zoekwoorden wel de betekenis zoals deze in de informatieverwerkingstheorie zijn bedoeld. Dit wordt dan echter niet in verband gebracht met de gehele theorie en ook wordt hier geen link gelegd met gebarentaal. Toch is het gegeven dat de zoekwoorden in de context van de theorie voorkomen een aanwijzing voor de bekendheid van de informatieverwerkingstheorie. Hierdoor kan worden geconcludeerd dat deze theorie niet is gebruikt in de discussie omtrent gebarentaal maar wel een bekende theorie was in die tijd. Een verklaring voor dit feit kan zijn dat deze theorie niet toonaangevend is geweest op het gebied van taal in de jaren 1983 tot 1988. Wanneer hier wel sprake van zou zijn geweest is het aannemelijk dat deze theorie vaker zou zijn voorgekomen.

4.3 Sociaal- Emotionele Ontwikkeling

4.3.1 Sociale leertheorie Sociale leertheorie. Vanuit de literatuurstudie blijkt dat de sociale leertheorie een actuele theorie was in de onderzochte periode en dus

invloed gehad kan hebben op de keuze van het IvD om geen gebaren te gebruiken. Volgens Meadow, Greenberg, Erting en Carmichale (1981) hebben veel ouders moeite om goed met hun dove kind te communiceren en kunnen ze vaak niet vloeiend gebaren. Voor een goede sociale en emotionele ontwikkeling is het echter wel van belang dat het kind mee kan doen met het sociale leren binnen het gezin of binnen een andere omgeving (Vogel-Walcutt, Schatschneider & Bowers, 2011). Dit zal beter gaan als het kind en de ouders dezelfde taal spreken. Dit zal, doordat ouders moeite hebben met gebaren, gesproken taal zijn. Uit de analyse blijkt dat de zoekwoorden uit deze categorie 45 keer voorkomen. De theorie wordt echter nooit bij naam genoemd. Bij het merendeel van deze gevonden zoekwoorden gaat het niet om de sociale leertheorie. Tien keer zijn de zoekwoorden wel gebruikt zoals in de sociale leertheorie, ze worden hier echter niet direct in verband gebracht met de discussie omtrent het gebruik van gebaren. In een artikel van het IvD suggereert men echter wel een voorkeur te hebben voor de orale methode. Het artikel gaat in op de ontwikkeling van taal en communicatie bij kinderen, men schrijft echter voor het grootste deel over spreektaal (Van den Hoven & Speth, 1987). Er wordt één keer in een opsomming genoemd dat woorden ook vertegenwoordigd kunnen worden door manuele gebaren, verder gaat het artikel erover dat kinderen gesproken taal leren. Dit laat zien dat het IvD inderdaad een voorstander was van de orale methode. Ze gebruikten de theorie niet zozeer tegen gebaren, maar waren erg uitvoerig en enthousiast over hun eigen methode.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat men in het dovenonderwijs, in de periode van 1983 tot 1988, wel afwist van de theorie van Bandura. Het dovenonderwijs gebruikte de theorie echter weinig en legde niet expliciet het verband met de discussie rondom gebaren. Verder is wel in de resultaten te zien dat het IvD de theorie kende en deze ook indirect gebruikte in de discussie over het gebruik van gebaren. Dit gebeurde echter maar een één keer, dit is te weinig om te kunnen zeggen dat het IvD de theorie vaker gebruikte als argument. Hier zou meer onderzoek naar nodig zijn, in bijvoorbeeld andere tijdsperiodes en andere bronnen.

4.3.2 Sociaal cognitief leermodel. In de theorie van Vygotsky neemt taal een belangrijke plaats in. Door met anderen te communiceren en sociale interacties te hebben, ontwikkelt een kind verschillende intellectuele vaardigheden. De belangrijkste daarvan is taal. Taal en spreken worden later het sturingsmechanisme van het denken (Van Beemen, 1995). De theorie wordt niet bij naam genoemd in de onderzochte tijdschriften. Wel komen de zoekwoorden uit het meetinstrument 48 keer voor. Het merendeel hiervan heeft niets te maken met de theorie van Vygotsky, een deel van de zoekwoorden wordt echter wel gebruikt zoals in de theorie. Enkele van deze zoekwoorden komen ook voor in verband met de discussie omtrent het gebruik van gebaren. Ten eerste het zoekwoord cultuur. In een artikel van Van den Hoven en Speth

(1987), medewerkers van het IvD, staat dat geen kind kan ontstappen aan de cultuur waarin hij leeft en ook niet aan de symboolsystemen zoals taal. Ook benadrukt het artikel dat vroege taalverwerving belangrijk is voor cultuuroverdracht. Dit artikel gaat voor het grootste gedeelte over gesproken taal. Wat de indruk wekt dat de schrijvers daar zelf voorstanders van zijn. Dit is niet een directe afkeuring van gebarentaal, maar eerder een aanprijzing van het leren spreken. Indirect zegt men hier dus dat spreken beter is dan gebaren.

Vervolgens zijn ook de zoekwoorden inner speech en internal speech in verband gebracht met het gebruik van gebaren. Dit zijn belangrijke zoekwoorden in de theorie van Vygotsky, aangezien dit volgens hem de basis is van het volwassen denken (Cain, 2000). Het zoekwoord inner speech komt voor in een artikel over leesonderwijs aan dove kinderen (Brouwer, 1984). Er wordt hier gezegd dat inner speech belangrijk is bij het denken. Door het consequent begeleiden van ieder woord met een gebaar zou er bij doven misschien inner sign mogelijk zijn. Er wordt in dit artikel gesuggereerd dat er ook inner sign mogelijk zou zijn en dat spraak dus niet meer nodig als basis van het volwassen denken. Hier wordt het sociaal cognitief leermodel dus gebruikt als argument voor het gebruik van gebaren. Het zoekwoord internal speech komt ook voor in combinatie met de discussie omtrent gebaren. In een artikel over een taalleerplan uit de Verenigde Staten (Bergen & Harder, 1987) wordt beschreven dat het belangrijk is dat een kind inner speech heeft zodat het nieuwe ervaringen kan verwerken. Daarbij maakt het niet uit of dit gebaren of gesproken taal is. Ook hier wordt de theorie van Vygotsky gebruikt om het gebruik van gebaren te verdedigen. Door hier te zeggen dat het belangrijk is dat een kind een innerlijke taal heeft en het niet uitmaakt welke taal dat is, laten de schrijvers zien dat gesproken taal en gebaren gelijkwaardig zijn in hun ogen. Medewerkers van het IvD hebben ook een artikel geschreven over inner speech (IJsseldijk, 1988). Hier ging het om de ontwikkeling van begrijpend lezen bij dove kinderen en dat inner speech hierbij belangrijk is. Volgens de schrijvers stimuleert het gebruik van de orale methode de ontwikkeling van inner speech. Hier is te zien dat het IvD dus weldegelijk wist van de theorie van Vygotsky en deze ook gebruikte voor de verdediging van de orale methode. Dit is echter het enige artikel waar dit in gebeurt. Dit laat zien dat het IvD de theorie wel kende en ook wist dat het toe te passen was in de discussie over gebaren. Dit gebeurde erg weinig, één keer in totaal. Echter is er maar een deel van de theorie van Vygotsky gebruikt en wordt deze ook niet bij naam genoemd. Dit is erg weinig om te kunnen concluderen of het IvD deze theorie gebruikte in de discussie omtrent gebaren. Er is meer onderzoek hiernaar nodig om te kunnen concluderen dat het IvD deze theorie gebruikte.

Dat de theorie weinig gebruikt werd zou kunnen komen doordat het IvD de theorie niet sterk genoeg vond, er waren immers veel voorstanders van gebaren die de

theorie ook gebruikten. Verder zou het kunnen zijn dat er in latere uitgaven van het tijdschrift meer wordt geschreven over de theorie. Het tijdschrift waar het artikel instaat van de IvD over inner speech komt uit 1988. Misschien dat de theorie later meer gaat leven binnen het IvD.

Geconcludeerd kan worden dat het IvD een deel van het sociaal cognitief leermodel gebruikte als argument in de discussie over het gebruik van gebaren in de periode van 1983 tot 1988. Eén keer impliciet, hier suggereerde de schrijvers dat spreken de voorkeur had boven gebaren. Ten slotte gebruikte het IvD het zoekwoord inner speech één keer als argument voor de afwijzing van gebaren.

4.4 Algemene Conclusie

Op grond van de resultaten en de getrokken conclusies binnen dit onderzoek, kan de onderzoeksvraag beantwoord worden: "Op welke pedagogische gronden baseerde het Instituut voor Doven in de periode 1983 tot 1988 de afwijzing van gebaren in het onderwijs aan dove kinderen?" Binnen de deelvragen is onderzocht of een aantal specifieke theorieën binnen verschillende ontwikkelingsgebieden als argumenten zijn gebruikt door het IvD in deze beslissing. Concluderend kan gesteld worden dat het IvD de zes onderzochte theorieën in de periode 1983 tot 1988 niet gebruikt heeft als argumenten.

4.5 Algemene Discussie en Aanbevelingen

Dat het IvD de theorieën niet heeft gebruikt als argumenten, zou kunnen komen doordat er andere theorieën zijn gebruikt om de orale methode te beargumenteren en waren de hier onderzochte theorieën ten overvloede. Er zal vervolgonderzoek nodig zijn om de tijdschriften te onderzoeken op andere theorieën. Ook zou het kunnen zijn dat het IvD de onderzochte theorieën niet bruikbaar achtte. Het IvD kende de theorieën wel, maar wellicht vond men ze niet geschikt om de orale methode te onderbouwen en te verdedigen. Hier zou verder onderzoek naar gedaan kunnen worden om een completer beeld te krijgen van de argumenten die het IvD gebruikte voor de afwijzing van gebaren en waarom ze hebben gekozen voor de orale methode van communiceren.

Verder zou het kunnen zijn dat er in de verkeerde tijdsperiode is gezocht. De discussie over gebaren heeft een langere tijd geduurd en wellicht zijn de onderzochte theorieën wel gebruikt voor of na de geanalyseerde periode van 1983 tot 1988. Wellicht hebben de theorieën dus wel een rol gespeeld in de keuze die het IvD gemaakt heeft, maar valt dat buiten de onderzoeksperiode. Ook hier is vervolgonderzoek nodig.

Daarnaast zou het kunnen zijn dat er in de verkeerde tijdschriften is gezocht. Mogelijk wordt er in andere tijdschriften, boeken, of andere documenten wel gesproken over deze theorieën in combinatie met de afwijzing van gebaren. Deze tijdschriften zijn

dan te beperkt om een goede uitspraak te doen over het onderwerp. Verder onderzoek, in andere bronnen, is nodig om dit vast te kunnen stellen.

Ten slotte is het mogelijk dat men de beslissing niet maakte op pedagogische gronden, maar op bijvoorbeeld religieuze gronden. Aan religieuze aspecten is in dit onderzoek geen aandacht besteed, maar wellicht maakte het IVD hun keuzes op basis van hun katholieke geloof. Ook hier zou vervolgonderzoek naar moeten komen om hier uitspraken over te kunnen doen.

Referenties

- Bakker, N., Noordman, J., & Rietveld-van Wingerden, M. (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee & praktijk 1500-2000*. Assen: Van Gorcum.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A.M., & Frith, U. (1985). Does the autistic child have a 'theory of mind'? *Cognition*, 21, 37-46. doi:org/10.1016/0010-0277(85)90022-8
- Bjorklund, D. F. (2005). *Children's thinking: Cognitive development and individual differences* (4th ed.) Belmont, CA: Wadsworth
- Buyens, M. (2003). *Gebarentaaltolken. Een brug tussen doven en horenden*. Antwerpen: Garant.
- Caccamise, F. (1978). Manual/simultaneous communication (M/SC) instruction at the national technical institute for the deaf (NTID): An introduction. *American Annals of the Deaf*, 123, 801-802.
- Chomsky, N. (1967). Recent contributions to the theory of innate ideas. Summary of oral presentation. *Synthese*, 17, 2-11. doi:10.1007/BF00485013
- Chomsky, N. (1970). Remarks on nominalization. In R. Jacobs, & P. Rosenbaum (Eds.), *Reading in English transformational grammar* (pp. 184-221). Waltham: Ginn.
- Cohen, D. (2002). *How the child's mind develops*. Sussex: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Collot d'Escury-Koenings, A. M., Dekkers, P. P., Dudink, A., Geert, van, P. L. C., Goorhuis-Brouwer, S. M., Kalverboer, A. F., . . . Schoemaker, M. M. (1997). *Begeleiden van ontwikkeling in theorie en onderwijspraktijk*. Alphen aan den Rijn: Samsom HD Tjeenk Willink.
- Conti-Ramsden, G., & Durkin, K. (2012). Language development and assessment in the preschool period. *Neuropsychology Review*, 22, 384-401. doi:10.1007/s11065-012-9208-z
- Crain, W. (2000). *Theories of development. Concepts and applications*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Cummins, J. (1979). Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 49, 222-251. doi:10.3102/00346543049002222
- Derwing, B. L. (1973). *Transformational grammar as a theory of language acquisition: a study in the empirical conceptual and methodological foundations of contemporary linguistics*. Londen: Cambridge University Press.
- Feldman, D. H. (2004). Piaget's stages: The unfinished symphony of cognitive development. *New Ideas in Psychology*, 22, 175-231. doi:10.1016/j.newideapsych.2004.11.005
- Freeman, R. D. (1976). The deaf child: Controversy over teaching methods. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17, 229-232.

- Furth, H. G. (1964). Research with the deaf: Implications for language and cognition. *Psychosocial Bulletin*, 62, 145-164.
- Furth, H. G. (1973). *Deafness and learning: A Psychosocial approach*. Wadsworth: Belmont, CA.
- Ghesquire, P., & Maes, B. (1996). *Kinderen met problemen: Over de opvoeding en de behandeling van en het onderwijs aan kinderen met een fysieke, sensoriele of mentale handicap, gedragsproblemen of een leerstoornis*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Goldfarb, W. (1945). Effects of psychological deprivation in infancy and subsequent stimulation. *American Journal of Psychiatry*, 102, 18-33.
- Goss, R. N. (1970). Language used by mothers of deaf children and mothers of hearing children. *American Annals of the Deaf*, 115, 93-96.
- Greenberg, M. T. (1980). Social interaction between deaf preschoolers and their mothers: The effects of communication method and communication competence. *Developmental Psychology*, 16, 465-474. doi:http://dx.doi.org/10.1037//0012-1649.16.5.465
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2011). *Exceptional learners: An introduction to special education*. Boston: Pearson Higher Education.
- Henderson, R. W., (1986). Self-regulated learning: Implications for the design of instructional media. *Contemporary Educational Psychology*, 11, 405-427. doi: 10.1016/0361-476X(86)90032-9
- John-Steiner, V., & Mahn, H. (1996). Sociocultural approaches to learning and development: A Vygotskian framework. *Educational Psychologist*, 31, 191-206. doi: 10.1207/s15326985ep3103&4_4
- Kelman, C. A. (2001). Egocentric language in deaf children. *American Annals of the Deaf*, 146, 276-279. doi:10.1353/aad.2012.0058
- Klima, E. S., Bellugi, U., & Battison, R. (1979). *The signs of language*. Londen: Harvard University Press.
- Landsheer, H., 't Hart, H., de Goede, M. & van Dijk, J. (2003). *Praktijkgestuurd Onderzoek: Methoden van Praktijkonderzoek*. Groningen: Stenfert-Kroese.
- Levrez, C., Bourdin, B., Le Driant, B., & Forgeot D'Arc, B. (2012). The impact of verbal capacity on theory of mind in deaf and hard of hearing children. *American Annals of the Deaf*, 157, 66-77. doi:10.1353/aad.2012.1610
- Marschark, M., Spencer, P. E., & Nathan, P. E. (2010). *The Oxford handbook of deaf studies, language, and education. Volume 2*. New York: Oxford University Press.
- Mayberry, R. I. (1993). First-language acquisition after childhood differs from second-language acquisition: The case of American Sign Language. *Journal of Speech and*

- Hearing Research*, 36, 1258-1270. Gevonden op
<http://jslhr.asha.org.proxy.library.uu.nl/cgi/content/abstract/36/6/1258>
- Mayer, C., & Wells, G. (1996). Can the linguistic interdependence theory support a bilingual-bicultural model of literacy education for deaf students? *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 1, 93-107.
doi:10.1093/oxfordjournals.deafed.a014290
- Meadow, K. P., Greenberg, M. T., Erting, C., & Carmichael, H. (1981). Interactions of deaf mothers and deaf preschool children: Comparisons with three other groups of deaf and hearing dyads. *American Annals of the Deaf*, 126, 454-468. doi: 10.1353/aad.2012.1463
- Miller, C. A. (2006). Developmental relationship between language and theory of mind. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 15, 142-154.
doi.org/10.1044/1058-0360(2006/014)
- Myklebust, H. (1958). The deaf child with other handicaps. *American Annals of the Deaf*, 103, 496-509.
- Newell, A., Shaw, J. C., & Simon, H. A. (1958). Elements of a theory of human problem solving. *Psychological Review*, 65, 151-166.
- Newell, W. (1978). A study of the ability of day-class deaf adolescents to comprehend factual information using four communication modalities. *American Annals of the Deaf*, 123, 558-562.
- Newport, E. L. (2011). The modularity issue in language acquisition: A rapprochement? Comments on Gallistel and Chomsky. *Language Learning and Development*, 7, 279-286. doi:10.1080/15475441.2011.605309
- Onai, L. L., & Thomson, R. A. (2008). Attachment, parent-child discourse and theory of mind development. *Social Development*, 17, 47-60. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00414.x
- Oomkes, F. R. (2002). *Communicatieleer. Een inleiding*. Amsterdam: Boom.
- Raviv, S., Sharan, S., & Strauss, S. (1973). Intellectual development of deaf children in different educational environments. *Journal of Communication Disorders*, 6, 29-36
- Rietveld-van Wingerden, M. (2003). Educating the deaf in The Netherlands: a methodological controversy in historical perspective. *History of Education: Journal of the History of Education Society*, 32, 401-416. doi:10.1080/00467600304146
- Robson, C. (2002). *Real World Research*. Oxford UK: Blackwell
- Shaffer, D. (2009). *Social and Personality Development*. Wadsworth: Belmont, CA.
- Spelke, E. S. & Kinzler, K. D. (2007). Core knowledge. *Developmental Science*, 10, 88-96. doi:10.1111/j.1467-7687.2007.00569.x

- Tijsseling, C., & Tellings, A. (2009). The christian's duty toward the deaf: Different christian views on deaf schooling and education in 19th-century Dutch society. *American Annals of the Deaf*, 154, 36-49. doi:10.1353/aad.0.0078
- Van Beemen, L. (1995). *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Van Staden, A. (2010). Comparing native signing, late-signing and orally trained deaf children's 'theory of mind' abilities. *South African Journal of Psychology*, 40, 97-106. doi: 10.1177/008124631004000110
- Vogel-Walcutt, J. J., Schatschneider, C., & Bowers, C. (2011). Social-Emotional functioning of elementary-age deaf children: A profile analysis. *American Annals of the Deaf*, 156, 6-22. doi:10.1353/aad.2011.0017
- Wiertzema, K. & Jansen, P. (2007). *Basisprincipes van communicatie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv.
- Zaitseva, G., Pursglove, M., & Gregory, S. (1999). Vygotsky, sign language, and the education of deaf pupils. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 4, 9-15. doi:10.1093/deafed/4.1.9
- Zimbardo, P. G., Weber, A. L., & Johnson, R. L. (2006). *Psychologie een inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Bronnenlijst

Alle bronnen zijn afkomstig uit het vaktijdschrift van de Vereniging ter bevordering van het onderwijs aan doven in Nederland (VEDON) en de Nederlandse Vereniging ter bevordering van het onderwijs aan slechthorende kinderen en kinderen met spraak-/ taalmoelijkheden (VeBOSS). <http://www.simea.nl/vhz/oude-nummers.html>

Bergen, E. en Harder, R. "Blackwell- ideeën in praktijk gebracht op de Ammanschool", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 7.

Beuzekom, van, G. "Curriculum 'Taal'", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 77.

Blauw, de, A. et al., "Totale communicatie in de begeleiding van jonge slechthorende kinderen", *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 13.

Brouwer, W. M. "Verslag van de discussie 'lezen'", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 72.

Degen-van Hulsten, K. en Tittse-Linsen, M. "Wanneer het willen niet wil; De logopedische benadering van kinderen met een verbale ontwikkelingsdyspraxie", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 55.

Empelen, van, R. "Sensomotorische training", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 104.

Everwijn- van Hoorn, J. "Taal, taalanalyse en taalonderwijs bij kinderen met spraak- en taalproblemen", *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 66.

Greenberg, M. T. "PATH-project", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 33.

Hagen, van, A. "Methodieken van taalverwerving op de scholen en instituten voor doven in Nederland," *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 10.

Hagens, J. "Diagnostisering van het kind met ernstige spraak-taal-moeilijkheden in het perspectief van de pedagogisch/didactische behandeling", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 33.

Hak, G. "Uit buitenlandse tijdschriften", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 91.

Hoiting, N. "Taaluitbreiding: Variaties op een thema," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 77-78.

Hoven, van den, M. "Training van kinderen", *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 27.

Hoven, van den, M. en Speth, L. "Signaal- symbool- taal. Proeve van een verklaringsmodel", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 31.

IJsseldijk, F. "De ontwikkeling van het begrijpend lezen bij dove leerlingen", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 102.

Jansen, G., Meys, J. en IJsseldijk, F. "Evaluatie m.b.t. therapeutische behandeling van dove kinderen met sensomotore retardie", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 24.

Kempe, G. "Communicatie op het Mariellapaviljoen", *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 27.

Knors, H. "Een andere kijk op taal," *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 86.

Landsbergen, F. R. V., Bosman, G. en Pattipeiluhu, S. "Identificatieproject Rudolf Mees instituut Rotterdam", *Van Horen Zeggen* 26 (1985): 40.

- Loncke, F. "Gebarentaalonderzoek bij dove schoolkinderen: Linguïstisch en pedagogisch belang," *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 123.
- Louwe, J. J. "Spreek- en spraakafzienproblemen bij prelinguaal dove kinderen; verklaringmodellen en kritiek," *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 36.
- Maassen, B. & Os, van, E. "Verstaanbaarheidsonderzoek van dovenspraak en de ontwikkeling van visuele hulpmiddelen in het spreekonderricht," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 55.
- Mildenberg, M. "Methodieken voor het leren lezen aan leerlingen met leer leesproblemen", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 95.
- Raaymakers, E. A. M. "Cognitieve aspecten van spraakverwerving", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 101.
- Redactie, "Ten geleide", *Van Horen Zeggen* 24(1983): 29.
- Reitsma, P. "Het geschreven woord voor doven," *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 68.
- Roeders, P. J. B. "Stimulering van sociale ontwikkeling in de school. Ervaringen n.a.v. experimentele onderwijsprogramma's in de basisschool", *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 43.
- Schaper, W. "Naar een curriculum lezen", *Van Horen Zeggen* 25 (1984): 67-70.
- Schussler, E. J. "Hoe ver is de middenschool?", *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 100.
- Smulders, N. "Nijmeegse psychologie en dovenonderwijs", *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 120.
- Spanhoff, J. G. G. "Vorming en scholing, schoolverlating en ambulante begeleiding", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 11.
- Tervoort, B. T. "De primaire taalverwerving van het kind en enkele stoornissen die daarbij kunnen optreden," *Van Horen Zeggen* 27 (1986): 82-84.
- Verhulst-Schlichting, L. et al., "Systematiek en spel in de taaltherapie met LARSP als grammatikale basis," *Van Horen Zeggen* 24 (1983): 73.
- Wals, M. "Interactie tussen dove kinderen en hun horende broertjes en zusjes", *Van Horen Zeggen* 28 (1987): 87.
- Zandberg, Tj. "Volwassen worden, een hele opgave!", *Van Horen Zeggen* 29 (1988): 69.

Bijlage
Resultaten Meetinstrument

Tabel 2.1

Linguistic Interdependence Theory

Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
Cummins	0	
Moedertaal	45	1983-3 (4), 1984-1 (5), 1984-2 (1), 1984-3 (2), 1984-4 (1), 1985-1 (3), 1985-4 (5), 1986-1 (2), 1986-2 (3), 1986-3 (12), 1987-2 (3), 1988-3 (3), 1988-4 (1)
Tweede taal	15	1984-3 (1), 1984-4 (2), 1985-2 (1), 1985-4 (1), 1986-1 (2), 1986-2 (3), 1986-3 (1), 1987-1 (3), 1988-1 (1)
Eerste taal	3	1986-2 (3)
Basisvaardigheden	4	1986-2 (2), 1986-3 (1), 1987-2 (1)
Gesproken taal	155	1983-4 (1), 1984-1 (2) 1984-2 (2), 1984- 4 (2), 1985-1 (21), 1985-2 (2) 1985-4 (3), 1986-1 (5) 1986-2 (6), 1986-3 (7) 1987-1 (3), 1987-2 (32) 1987-3 (15), 1987-4 (8) 1988-1 (1), 1988-3 (21) 1988-4 (24)
Geschreven taal	36	1983-3 (2), 1984-1 (1) 1986-2 (2), 1986-4 (2)

		1987-1 (1), 1987-2 (13) 1987-3 (13), 1988-2 (1) 1988-3 (1)
Geschreven (taal)	7	1987-2 (7)
Beeldende taal	2	1983-2 (1), 1985-4 (1)

Nativistische Benadering

Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
Chomsky	17	1985-1 (1), 1985-4 (1) 1986-3 (9), 1987-2 (1) 1987-3 (1), 1987-4 (1) 1988-1 (1), 1988-3 (2)
Aangeboren mechanisme	0	
Aangeboren taalvermogen	1	1988-3 (1)
Aangeboren taalaanleg	1	1983-3 (1)
Universele grammatica	1	1988-3 (1)
Generatieve grammatica	1	1987-3 (1)
Hersengebied taal	0	
Strategieën ontwikkelen	0	

Tabel 2.2

Piaget's theorie van cognitieve ontwikkeling

Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
-----------	------------	------------

PEDAGOGISCHE GRONDEN IN AFWIJZING GEBAREN DOVENONDERWIJS AAN HET IVD

Piaget	14	1983-1 (1), 1983-2 (1), 1983-3 (1), 1983-4 (1), 1984-4 (2), 1985-1 (3), 1985-2 (2), 1986-2 (1), 1987-1 (1), 1988-2 (1)
Sensomotorisch	27	1984-1 (1), 1984-2 (9), 1984-4 (8), 1985-1 (3), 1985-3 (1), 1985-3 (1), 1986-1 (3), 1986-4 (1), 1987-2 (1)
Sensorimotorisch	1	1986-3 (1)
Stadia	12	1984-2 (4), 1985-1 (1), 1986-2 (2), 1987-1 (3), 1987-2 (1), 1987-3 (1)
Fasen	34	1984-2 (2), 1985-2 (1), 1986-2 (10), 1986-3 (3), 1987-1 (1), 1987-2 (2), 1987-3 (2), 1988-1 (2), 1988-2 (1), 1988-3 (10)
Preoperationeel	0	
Concreet operationeel	0	
Formeel operationeel	0	
Assimilatie	0	
Accomodatie	0	
<i>Informatieverwerkingstheorie</i>		
Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
Componenten	22	1984-3 (1), 1986-2 (9),

		1986-3 (4), 1987-1 (2), 1987-2 (2), 1987-3 (2), 1988-1 (1), 1988-4 (1)
Continuïteit	10	1985-3 (2), 1985-4 (2), 1986-3 (2), 1987-1 (2), 1988-1 (1), 1988-2 (1)
Sensorische zone	2	1988-2 (2)
Werkgeheugen	9	1984-3 (4), 1987-3 (5)
Lange termijngeheugen	4	1984-3 (1), 1987-1 (1), 1987-4 (2)

Tabel 2.3

Sociale leertheorie van Bandura

Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
Observeren	15	1983-2 (4), 1984-1 (1), 1984-2 (2), 1984-4 (1), 1986-3 (4), 1987-3 (1), 1987-4 (1), 1988-4 (1)
Imiteren	25	1984-1 (1), 1984-2 (1), 1985-2 (1), 1986-2 (1), 1986-3 (2), 1987-1 (1), 1987-2 (6), 1988-1 (11), 1988-2 (1)
Sociaal leren	2	1983-4 (2)
Modeling	3	1984-3 (1), 1986-2 (1), 1988-1 (1)
Bandura	0	

Sociaal cognitief leermodel van Vygotsky

Zoekwoord	Frequentie	Vindplaats
Cultuur	30	1983-1 (1), 1983-2 (1), 1983-3 (2), 1983-4 (3), 1985-1 (2), 1985-2 (2), 1986-1 (1), 1986-2 (3), 1986-3 (1), 1987-1 (1), 1987-2 (4), 1987-3 (2), 1987-4 (4), 1988-2 (2), 1988-4 (1)
Zone van de naaste ontwikkeling	1	1983-3 (1)
Sociale interactie	10	1983-4 (1), 1986-2 (9)
Inner speech	1	1984-3 (1)
Innerlijke spraak	3	1984-4 (1), 1987-2 (2)
Internal speech	3	1987-1 (1), 1988-3 (2)
Vygotsky	0	
Egocentrische spraak	0	
Sociogenese	0	
Feitelijk ontwikkelingsniveau	0	
Potentieel ontwikkelingsniveau	0	